

Det vanskelege studievealet

Ingen kan spå sikkert kva kompetanse Noreg vil trenge.
Bør nokon likevel bestemme kva dei unge skal studere i framtida?

Side 14–19

Et permanent problem

Universitetenes overdrevne bruk av midlertidige kontrakter mangler konsekvenser for andre enn de ansatte. Det er på tide å fordele risikoen jevnere.

Rektor Svein Stølen ved Universitetet i Oslo og rektor Dag Rune Olsen ved Universitetet i Bergen har mange midlertidige ansatte under seg.

ingen sier det er lett. Men det er til å undres over hvor vanskelig det skal være. Bruken av midlertidige kontrakter ved statlige universiteter og høyskoler har stått på stedet hvil det siste året. Hadde det vært snakk om forskningsbudsjettene, hadde det blitt kalt et hvileskjær og vært en politisk skandale. Men når det er snakk om arbeidstakeres rettigheter, blir formuleringene langt vagere.

Da vi intervjuet rektor Svein Stølen om Universitet i Oslos (UiO) høye bruk av midlertidige stillinger, kunne han si seg enig i at UiO ikke har «lykkes helt» med å få ned midlertidigheten (se også artikkel på s. 6). Han har derfor tatt initiativ til å sette ned en parts-sammensatt gruppe for å diskutere «viktige spørsmål» knyttet til midlertidighet. «Målet er å skape et omforent verdigrunnlag for håndtering av midlertidighet og etter hvert diskutere konkrete tiltak», ifølge Stølen.

Smak på den. Isolert sett er det kanskje klokt og riktig tenkt, men jeg kan ikke annet enn å undres over hva slags verdigrunnlag som mangler i dag for at man skal kunne jobbe effektivt med å redusere bruken av midlertidige kontrakter, i en sektor med evig inntektsvekst. Hvilke «viktige spørsmål» som gjenstår å diskutere, er også noe gåtefullt, etter så mange år med debatt om universitetenes personalpolitikk. Men at man «etter hvert» skal diskutere konkrete tiltak nærmer seg en hån. Visst er rektoren ganske ny, men problemstillingen er det ikke.

Det er noe med midlertidighetsproblematikken som er en «svart boks» – de mekanismene

«Jeg er usikker på hvor mange år vi er nødt til å kikke og riste på den svarte boksen for å skjønne mekanismen.»

vi ikke helt klarer å observere ved kun å beskrive årsak og virkning. Det er alltid bra å forstå urverket når man skal prøve å reparere en klokke. Men når det gjelder denne problemstillingen, er jeg usikker på hvor mange år vi er nødt til å kikke og riste på den svarte boksen for å skjønne mekanismen. En rektor kan ikke løse problemet alene. Ansettelsene skjer på instituttene, og det er der bevisstheten rundt bruk av faste stillinger må øke. Men det kan hjelpe om rektoren er tydeligere overfor sin organisasjon, og ikke gir inntrykk av at man kan vente med tiltak.

For et par år siden gikk rektor ved Universitetet i Bergen (UiB) Dag Rune Olsen ut og lovet bedring. Universitetet skulle begynne å ansette folk fast selv om de var ansatt på prosjektmidler. Det lovet jo godt. Men siden da har andelen midlertidig ansatte forskere og undervisere ved UiB steget fra 25,2 til 25,9 prosent, og universitetet topper dermed den lite ærefulle statistikk blant universitetene for fjerde året på rad. UiO er en dårlig nummer to, med 25,1 prosent midlertidig vitenskapelig ansatte i 2017. Det er godt over snittet på 20,2 prosent ved universitetene, ifølge tall fra Norsk senter for forskningsdata. Ser vi nærmere på fakultetsnivå er det

noen som bidrar sterkere enn andre til å dra opp tallene. Blant de største fakultetene ved eksempelvis UiO er det særlig Det medisinske fakultet, med 46 prosent midlertidig vitenskapelig ansatte, og Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet, med 33 prosent, som skiller seg ut. Til sammenlikning har Det humanistiske fakultet 12,6 prosent midlertidige og Det samfunnsvitenskapelige fakultet 15,9 prosent.

Det er lett å forestille seg at medisin i stor grad må belage seg på midlertidig ansatte undervisere, siden det undervises i profesjoner som mange av underviserne er aktive utøvere av. Det er heller ikke vanskelig å se for seg at både medisin- og matnat-fagene har store deler av virksomheten finansiert av eksterne prosjektmidler som gjør det enklest å ansette midlertidig. Men jeg har vanskelig for å tro at det ikke er forbedringspotensial. Spørsmålet er om universitetene er villige til å forbedre seg hvis de ikke må.

Vi kunne ønske at universitetene var flinkere til å ansette fast enn det handlingsrommet deres gir mulighet til, men det viser seg gang på gang ikke å være tilfellet. Det har få, om ingen, politiske eller økonomiske konsekvenser for institusjonene at midlertidighetstallene ligger skyhøyt over resten av arbeidslivet. Konsekvensene og risikoen er det de ansatte som bærer. Det er på høy tid å endre risikofordelingen mellom ansatte og arbeidsgivere ved norske universiteter. Det er fristende å slå til på NIFU-direktør Sveinung Skules forslag om å tildele nye stipendiatstillinger til andre sektorer enn universitetssektoren. Der har stipendiatene bedre forutsetninger for å få fast jobb senere. Det er kanskje noe for nyslått statsråd Iselin Nybø å tenke på. Jeg forutsetter uansett at hun ikke utviser samme mangel på historisk hukommelse som visse andre. I dette spørsmålet begynner ingen på bar bakke.

Og for dem som har oppdaget et annet nytt fjes: Kjetil Brottveit har permisjon ut semesteret, og i den forbindelse trer jeg inn som redaktør. Helt midlertidig.

Redaktør
Aksel Kjær Vidnes

14: Studentenes valg

Hvilke utdanninger som prioriteres, er i stor grad opp til studentene selv. Bør samfunnet ha mer å si for hva de unge skal studere?

22: Forskning i isødet

Norge kunne konkurrert internasjonalt i geofysikken, mener Yngve Kristoffersen. Om bare flere forskere var villige til å hente inn eksotiske data.

26: De som overlever

Brystkreft rammer blindt. Men noen har bedre forutsetninger for å overleve enn andre, viser ny forskning ved NTNU.

4: Den internasjonale

Jussprofessor Malcolm Langford er lei av en unyansert debatt om internasjonale forskere i Norge. – Det blir framstilt som at utenlandske forskere er en fare for samfunnet, sier han.

6: – Midlertidigheten må ned

Det haster å få ned bruken av midlertidige kontrakter ved norske universiteter og høyskoler, mener Ingrid Lossius Falkum ved Universitetet i Oslo.

8: – Irrelevant evaluering

Forskningsrådets evalueringer av prosjektsøknader møter skarp kritikk fra professor Leiv K. Sydnes.

9: – En seier for ABM

Arkivene, bibliotekene og museene får endelig innpass i Cristin.

10: – Omkamp om universitetene

Debatten om universitetenes tilknytning til staten blusser opp igjen etter 15 års hvile.

FASTE SIDER

32: Bøker

34: Kronikk

36: Debatt

37: Gjesteskribent

40: Tilbakeblikk

41: Informasjon fra
Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 3/2018 – 50. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: AKSEL KJÆR VIDNES, aksel.vidnes@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: KJERSTIN GJENGEDAL, kjerstin.gjengedal@forskerforum.no

JOURNALISTER: JOHANNE LANDSVERK, johanne.landsverk@forskerforum.no

JULIA LOGE, julia.loge@forskerforum.no, LIV RØNNNAUG LILLEÅSEN, liv.lilleasen@forskerforum.no

JØRGEN SVARSTAD, jorgen.svarstad@forskerforum.no, ELIN REKDAL MÜLLER, elin.rekdal.muller@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 900 43 282, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Forsidefoto: Erik Norrud. Trykk: Kona Trykk.

ISSN 0800-1715. Opplag: 19 905

– EN SUPPE AV SYNSING

Malcom Langford mener internasjonaliseringsdebatten er for tabloid og unyansert. Han savner mer fokus på kvalifikasjoner, og ikke på nasjonalitet.

«Internasjonalisering er det mest motstands-løse honnørordet i forskning og høyere utdanning», skrev Øyvind Østerud i et debattinnlegg. Det var sommeren 2017, og ordet fikk en annen mening for mange. Professoren i statsvitenskap ved UiO uttrykte stor bekymring over at utlendinger utgjorde 60 prosent av den samlede veksten av antall forskere fra 2007–2012. Nå har debatten blusset opp igjen, og australieren Malcom Langford, som har bodd i Norge i snart elleve år, har nok en gang kastet seg inn i ringen. Forskerforum møter ham rett før han reiser på vinterferie med kone og barn til hytta på Skeikampen – klar med ryggsekk og ski.

– Er norsk akademia fremmedfiendtlig?

– He he, nei det er den ikke. Nordmenn flest er veldig imøtekomende. Men noen overskrifter i mediene er fremmedfiendtlige. For eksempel Morgenbladet med overskriften «Historisk invasjon» eller Vitenskapsakademiet med «Hvor mange internasjonale forskere tåler Norge?». Slike tabloide overskrifter handler jo om å skape debatt, men det betyr ikke at de er konstruktive. Det blir framstilt som at utenlandske forskere er en fare for samfunnet – det fokuseres kun på nasjonalitet, ikke på kvalifikasjoner. Nyanseringen forsvinner, og debatten blir en suppe av synsing og anekdoter.

– Hva irriterer deg mest i internasjonaliseringsdebatten?

– Det er frustrerende å se hvordan statistikk blir brukt. I fjor ble det framstilt som at internasjonale forskere stormet inn og tok faste stillinger i områder som truet profesjonsutvikling og formidling i den norske offentligheten. Men i realiteten var økningen størst i midlertidige stil-

MALCOM LANGFORD

Aktuell som debattant i «internasjonaliseringsdebatten» med nylig debattinnlegg i Morgenbladet og i Vitenskapsakademiets debattkveld med temaet «Hvor mange internasjonale forskere tåler Norge?». Professor ved Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo.

linger og minst i de humanistiske fagene og samfunnsfagene (humsam). Det var en stor «mismatch» i debatten med for mange påstander uten bevis: «De har jo ikke lært seg norsk», «De engasjerer seg ikke i det norske samfunnet». Jeg er for det meste en empirisk forsker, og da svarer jeg med en gang: «Begrunn din påstand.» Vi som forskere må jo se på internasjonalisering på en empirisk måte.

– Men er det en grense for hvor mange internasjonale forskere Norge tåler?

– Det varierer fra fag til fag. I en del av humsam-fagene må vi forsikre oss om at vedkommende har tilstrekkelig språkkompetanse og kulturell kompetanse eller kan skaffe seg det raskt. Samtidig blir jeg bekymret hvis vi ikke har nok utenlandske forskere innenfor for eksempel teknologi-, matematikk og naturvitenskap. Akkurat nå er det sentralt i debatten i USA og Storbritannia, hvor universitetene frykter at mange utlendinger ikke vil komme, eller at de reiser hjem på grunn av immigrasjonsregler og fremmedfiendtlig innvandringsdebatt. I Norge sliter vi allerede i noen fagfelt med å rekruttere nordmenn.

– Snart 30 prosent av det faste vitenskapelige personalet er utenlandsk, ifølge Nifu. Er ikke det ganske mye?

– Nei, det er ikke nødvendigvis mye. Vi er langt fra å bli verdensmester i antall utenlandske forskere. En rapport fra 2014 viste at den verdensmesteren faktisk var Sveits med 57 prosent. Mange andre land som vi liker å sammenligne oss med på forskningsfeltet, lå klart foran oss, som Canada, Australia, USA, Sverige og Storbritannia. I Norge var det bare 25 prosent. Ved NTNU i Trondheim er det for eksempel et mye høyere antall av internasjonale forskere enn ved UiO, men de har vært fraværende i debatten. Jeg savner stemmene fra dem det virkelig gjelder.

– Kritikerne mener internasjonaliseringen truer evnen til å løse samfunnsoppdraget. Hvordan svikter denne argumentasjonen, mener du?

– Det er viktig ikke å gjøre utlendinger til den store sydebukken. Truselen kan skyldes manglende forventning til at alle forskere må formidle og løse samfunnsoppdrag. Vi må også anerkjenne hvordan utenlandske forskere bidrar og formidler i mange forskjellige samfunnsarenaer – lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Samtidig kan vi spørre om vi internasjonale forskere gjør nok nasjonalt. Jeg tror vi kan bli utfordret og bli «pushet» mer. Det viktigste etter min mening, er hvordan vi blir ansatt. Hvis vi skal fokusere mer på formidling og undervisning, må det bli vektet i et større antall stillinger. Det er viktig å ha prøveforelesninger med tilbakemelding fra studenter og følge opp krav om norsk språkkompetanse for stillinger med undervisning på norsk. Det å være norsk betyr ikke at man automatisk er bedre til å undervise eller formidle.

– Det blir framstilt som at utenlandske forskere er en fare for samfunnet.

■ – Jeg har en kollega som sier at jeg ikke kan fronte denne debatten fordi jeg nå er norsk, sier Malcom Langford. Han har bodd i Norge i snart elleve år og har norsk kone, barn og har engasjert seg på mange norske arenaer.

FOTO: LIV RØNNAUG LILLEÅSEN

– **Hvorfor er denne debatten så viktig for deg?**

– Denne debatten er delvis personlig for meg. Da jeg søkte en fast stilling ved UiO, var fire av de syv innstilte utlendinger, noe som utløste stor debatt. Det ble nedsatt en komité for å bedømme vår muntlige norsk og kunnskap om norsk rett. Jeg ble påminnet i denne prosessen om at jeg var innvandrер. Til slutt ble jeg den eneste utlendingen som ble innstilt, og det var en litt ubehagelig følelse. I et fakultet hvor prinsippet om rettsstaten settes høyt, var det litt merkelig at nye regler ble lagt til underveis, og at en komité ble nedsatt på grunn av vår nasjonalitet, eller ikke-norskhet. Men denne erfaringen hadde også positive sider. Selv om jeg var ganske godt integrert og engasjert i mange norske arenaer, sa jeg ja til å undervise mer på norsk. Etter hvert begynte jeg også å holde foredrag på norsk, stille opp til intervjuer i media på norsk og engasjere meg på norsk på Facebook og Twitter. Dette er nok noe av årsaken til at jeg har lykket med min integrering.

– **Men er ikke dette lett for deg å si når du jobber innen juss – et fagfelt hvor det er relativt få internasjonale forskere?**

– Ja, det kan være at det har vært enklere for meg siden jeg er omsluttet av nordmenn – på jobb og hjemmebane. Men jeg er ikke noe unntak. Tvert imot. Vi er mange som har en sterk tilknytning til Norge. I 2012 hadde 60 prosent av utlendingene, som var i faste stillinger, vært i

Norge i mer enn ti år. Jeg har en kollega som sier at jeg ikke kan fronte denne debatten fordi jeg nå er norsk, og det burde jeg egentlig ta som en kompliment. Men i denne statistikken er jeg en utlending.

– **Hvor ser du for deg internasjonaliseringsdebatten om ti år?**

– Jeg er både pessimistisk og optimistisk. Noen debatter om internasjonalisering i Norge tar aldri slutt, enten det handler om EU eller bruk av hijab. Men jeg er også optimistisk. I de to siste årene har mitt eget fakultet utviklet pragmatiske løsninger som passer bedre til behovet for både nasjonal profesjonsutvikling og internasjonalisering. Dessuten har debatten vekket interessen for å ta bedre imot utenlandske forskere, særlig dem uten norske ektefeller. Vi trenger et integreringsløft som gjør det mulig for utenlandske forskere å lære seg språk og kulturkunnskap så raskt som mulig for å bidra mer på norsk. Debatten har også tilført enkle påstander om diskriminering mot utenlandske forskere, inkludert etnisk bakgrunn. Både universiteter og fagforeninger som Forskerforbundet har en rolle her. Så hvis vi kan bli pragmatiske, kan debatten ha forsvunnet om ti år.

❖ AV LIV RØNNAUG LILLEÅSEN

MIDLERTIDIGHET PÅ STEDET HVIL

Andelen midlertidige ansatte ved landets universiteter og høyskoler sto bom stille fra 2016 til 2017. Forsker Ingrid Lossius Falkum mener det haster å få tallet ned.

■ – Jeg synes ikke at det er problematisk i seg selv å være midlertidig ansatt, men du har dårligere rammebetingelser, sier Ingrid Lossius Falkum.

FOTO: JULIA LOGE

ARBEIDSLIV Ingrid Lossius Falkum er forsker ved Universitetet i Oslo (UiO). Der har hun vært de siste seks årene, men det betyr ikke at hun er fast ansatt der. Hun er én av UiOs nesten 500 som har midlertidige stillinger i ulike former for forskning og undervisning.

– Jeg prøver ikke å tenke for mye på det, og heller fokusere på jobben her og nå og se hvor det bringer hen, sier hun til Forskerforum.

FÅR IKKE UNDERVISE

På landsbasis utgjør de midlertidig ansatte 18,4 prosent av dem som jobber med forskning og undervisning på de statlige universitetene og høyskolene, viser tall fra Database for statistikk om høgre utdanning.

Det er spesielt de som har Falkums stillingstittel, «forsker», som er midlertidig ansatt. På landsbasis er 70 prosent av ansatte i

rene forskerstillinger midlertidig ansatt. På UiO er hele 83 prosent midlertidige. På arbeidsplassen merker hun klare konsekvenser. Den aller viktigste er at UiO har en praksis hvor midlertidig ansatte forskere og postdoktorer ikke får undervise og veilede.

– Gjør man ting som faller inn under den ordinære virksomheten, så kan man ha krav

på fast ansettelse, og det prøver de å unngå. Det er mulig å forstå hvorfor det er sånn, men det er synd at ikke ressursene som er der, blir brukt optimalt, sier hun.

– FLYTT STIPENDIATSTILLINGENE

Direktør i Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (Nifu), Svei-

– *Det er jo ikke slik at alle i midlertidige stillinger skal ansettes fast.*

INGRID LOSSIUS FALKUM

ning Skule etterlyser et bedre system med mindre usikkerhet.

– Vi har en forskerutdanning som er mindre relevant og attraktiv enn den burde være.

Han foreslår at flere stipendiatstillinger burde flyttes til blant annet næringslivet, hvor det er større mulighet for fast stilling.

– Våre undersøkelser viser at det er en lavere andel av stipendiatene enn tidligere som ønsker seg en karriere i universiteter og høyskoler, og det er rimelig å knytte dette til usikkerhet om karriere og fast jobb.

Skule viser til nyere ordninger med doktorgradsutdanninger utenfor universitetssystemet, og mener det bør vurderes om flere stipendiatstillinger heller bør legges til næringslivet, den offentlige sektoren, helsesektoren og instituttene.

– Her er det bedre muligheter for fast stilling. Med de nye ph.d.-ordningene får stipendiatene mer relevant erfaring og kompetanse fra den sektoren de er knyttet til mens de tar doktorgraden, og dermed bedre utsikter til å få seg en fast jobb andre steder enn ved universiteter eller høyskoler. Dette kan styrke rekrutteringen av norske forskere og gjøre det mer attraktivt å ta en doktorgrad.

AVVENTER RESULTATER AV LOVENDRING

Men fordelingen av stipendiatstillinger er først og fremst en problemstilling som Kunnskapsdepartementet må ta tak i, mener Skule.

Kunnskapsdepartementet, ved forsknings- og høyere utdanningsminister Iselin Nybø, sier at de vil se på virkningene av den nye statsansattloven, med strengere krav til midlertidige ansettelser, før de vurderer nye tiltak.

– Det er bra at tallene viser at midlertidigheten ikke går opp, men vi er ikke fornøyde. Vi har tro på at det vil komme raskere endringer med den nye loven for statsansatte, som inneholder flere bestemmelser som skal få ned den høye bruken av midlertidig ansatte i akademien.

KAN «DISKVALIFISERE» SEG

Falkum ved UiO mener det er ekstra viktig å ta tak i den store andelen midlertidige og deres muligheter til å undervise og veilede nå. Nye krav til undervisningskompetanse er på vei inn både i universitetenes egne systemer og i forskriften som regulerer ansettelse og opprykk i vitenskapelige stillinger.

– På sikt kan en midlertidig stilling ved UiO

diskvalifisere fra å søke fast stilling samme sted, frykter hun.

Rektor Svein Stølen ved UiO lover at muligheten som midlertidig ansatte har til å undervise, vil bli diskutert.

– Ivaretagelsen av viktige undervisningsoppgaver og hvilke stillingsgrupper som innenfor vår stillingsstruktur bør undervise, er et viktig tema, som vi vil diskutere fremover.

UiO og UiB er blant universitetene som utmerker seg i negativ retning med en midlertidighet på over 25 prosent og en stigende tendens. Stølen forklarer den høye andelen midlertidige med at UiO har mange eksternt finansierte forskere, slike som Falkum.

– UiO har over tid arbeidet for å få ned andelen midlertidig ansatte i vår virksomhet, men må erkjenne at vi ikke har lykkes helt, sier Stølen.

TILTAK ETTER HVERT

UiO har allerede en handlingsplan for midlertidighet, og Stølen forsikrer at de følger opp den nye statsansattloven med nye regler om midlertidighet. Nå starter han en ny runde, men det er ennå et stykke igjen før han vil foreslå konkrete tiltak.

– Siden UiO ikke hittil har lykkes helt med å få ned midlertidigheten, vil det være behov for økt innsats og nye grep fremover. Jeg har derfor tatt initiativ til å sette ned en partssammensatt gruppe bestående av hovedtillitsvalgte og ledere ved UiO for å diskutere viktige spørsmål knyttet til midlertidighet. Målet er å skape et omforent verdigrunnlag for håndtering av midlertidighet og etter hvert diskutere konkrete tiltak.

Falkum påpeker at det ikke bare er å «trylle» fram flere stillinger.

– Alle som har sett på dette, skjønner at det er en kompleks problemstilling. Det er jo ikke slik at alle i midlertidige stillinger skal ansettes fast, men sånn som det er nå, er andelen for høy, konstaterer Falkum.

LAVERE I PRIVAT SEKTOR

I motsatt ende av skalaen finner vi Universitetet i Agder og Oslomet, som har litt over ti prosent midlertidig ansatte i forskning og undervisning.

De private høyskolene ligger mye nærmere det nasjonale snittet. I hele den norske arbeidsstyrken er 8,7 prosent midlertidig ansatt, ifølge tall fra SSB. Ved private høyskoler er det

9,7 prosent som har midlertidige kontrakter.

– De foreløpige tallene viser at både den totale midlertidigheten og midlertidigheten i undervisnings- og forskerstillinger er blitt redusert med rundt et halvt prosentpoeng fra 2016 til 2017, sier Nybø.

Hun regner da hele sektoren, inkludert de private skolene. Der er det blitt færre midlertidige ansatte, slik at tallene for sektoren som helhet er redusert med et halvt prosentpoeng til 17 prosent, ifølge Kunnskapsdepartementets tall, som ikke er endelige.

Inkluderer vi doktorgradsstipendiater og postdoktorer, er 33,5 prosent av dem som jobber med forskning og undervisning i statlig sektor, midlertidig ansatt. Da er fortsatt ikke timelærere og andre på korte engasjementer inkludert.

Blant de teknisk-administrative ansatte er det 13,1 prosent som er midlertidig ansatt, viser tallene Forskerforum har hentet ut.

➡ AV JULIA LOGE

Midlertidighet blant vitenskapelige ansatte

- Universiteter: 20,2 %
- Statlige høyskoler: 13,4 %
- Statlige vitenskapelige høyskoler: 20,6 %

Totalt 18,4 prosent på statlige universiteter og høyskoler

- Kunsthøyskoler: 52,6 %
- Private høyskoler: 9,3 %
- Private vitenskapelige høyskoler: 10,2 %

Se tallene for din arbeidsplass på forskerforum.no

Nye regler for midlertidige ansettelser

- I fjor sommer ble tjenestemannsloven erstattet av lov om statens ansatte. Den nye loven inneholder bestemmelser som tar sikte på å redusere midlertidighet.
- Lovhjemmelen for å ansette midlertidig i et bestemt tidsrom er fjernet i den nye loven.
- Den gamle bestemmelsen om at en kunne ansettes midlertidig i fire år før en ble ansett som fast ansatt, er endret til tre år.
- Det er også endringer knyttet til fortjenstrett som bør gjøre det lettere å ansette noen fast i eksternt finansierte stillinger.

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

NIFU-direktør Svein Stølen mener flere stipendiatstillinger bør gå til næringslivet, offentlig sektor, helsesektoren og instituttene.

BER OM BETRE FORSKINGSEVALUERING

Altfor ofte får andre faktorar enn kvaliteten på forskingsprosjektet avgjere om prosjektsøknaden når opp i konkurransen eller ikkje, meiner Leiv K. Sydnes.

FAGFELLEVALUERING

I førre utgåva av Forskerforum skreiv Sydnes, som er professor i kjemi ved Universitetet i Bergen, eit innlegg der han kom med ei rekkje døme på dårleg evaluering av prosjektsøknader. Han kjenner til fleire tilfelle der personleg og ugrunna synsing frå fagekspertane om meir eller mindre irrelevante moment, skal ha vore utslagsgjevande.

ØNSKJER MEIR DISKUSJON

– Etter at innlegget kom på trykk, har fleire personar vendt seg til meg med liknande opplevingar som dei eg nemner der, seier Sydnes til Forskerforum.

– Evaluering av forskning er sjølv sagt ingen eksakt vitenskap, men eg meiner likevel det er for enkelt, under dekke av anonymitet, å slenge ut av seg meiningar som kan vere irrelevante, men få uforholdsmessig stor innverknad på poengsummen.

Slikt er ikkje like lett å sleppe unna med når ein må diskutere saman i ei gruppe, er erfaringa hans.

– Meir kontakt og diskusjon andlet til andlet er vegen å gå, etter mitt syn.

Sydnes hevdar at kompetansen til søkarane ofte blir dørmd ut ifrå kva tidsskrift dei har publisert i, sjølv om tidsskriftet sin plass på rankinglistene ikkje seier noko om kvaliteten på ein einskild artikkel. I 2012 vart eit sett med retningslinjer (San Francisco De-

claration on Research Assessment, DORA) lansert nettopp for å hindre slik misbruk av tidsskriftrankingar.

– Men eg opplever at det framleis er utbreidd å bruke tidsskrift som mål på kvalitet, sjå berre på korleis institusjonane gjer eit stort nummer av at nokon får ein artikkel inn i Nature. Mange har ikkje eingong høyrte om DORA-retningslinjene, seier han.

– STANDARDISERING ER VIKTIG

Administrerende direktør i Forskingsrådet, John-Arne Røttingen, svarar på innlegget frå Sydnes på side 36. Der fortel han at Forskingsrådet ikkje nyttar anonyme ekspertar i vurderinga av søknader. Til Forskerforum utdjuvar Røttingen korleis dei arbeider med å forbetre prosjektvurderingane:

– Vi har gjort ei eiga kunnskapsoppsummering av korleis ein kan sette saman og administrere fagpanel best mogleg, og har hatt eit pilotprosjekt i haust der vi har prøvd ut nokre endringar. Vi ser også på korleis vi kan standardisere utlysingskriteria på tvers av programma våre.

Røttingen kjenner seg ikkje att i kritikken frå Sydnes av at irrelevante detaljar i evalueringane ofte trekker ned poengsummen i ein

elles god søknad, men vedgår at ulike program kan ha utvikla ulike rutinar for evaluering.

– Eg trur standardisering er viktig både for dei som skal evaluere søknadane, og for forskarar som gjerne søker midlar frå fleire av programma våre. Samstundes er det viktig at vi er tydelege på kva vi ønskjer tilbakemelding på frå ekspertane, utan at det blir for detaljert.

– Eg trur ein med fordel kan sette grenser for kva fagekspertane skal uttale seg om, seier Leiv K. Sydnes.

MISBRUK AV TIDSSKRIFTRANKERING

I februar annonserte dei sju britiske forskingsråda at dei hadde signert DORA-erklæringa, og dei la samtidig fram ein enkel handlingsplan for implementering. Leiara for styringskomiteen

for DORA, professor Stephen Curry ved Imperial College London, skriv i ein e-post til Forskerforum at tidsskriftrankingar ofte blir misbrukt ved evaluering av forskning fordi dei er lett tilgjengelege og gjev eit skinn av objektivitet.

– Difor har ikkje implementeringa av DORA-retningslinjene gått så raskt som vi kunne håpe. Den største verknaden er at folk har byrja tenkje over dette med forskningsevaluering. No har DORA fått betre finansiering, og vi vonar å få fortgang i arbeidet. Dersom det norske Forskingsrådet ønskjer å forplikte seg til opne og nøyaktige evalueringsprosessar, ville vi bli glade om dei også ville signere erklæringa, seier Curry.

SPØRSMÅL OM RESSURSBRUK

Røttingen fortel at Forskingsrådet sluttar seg til prinsippa i DORA, men førebels ikkje har signert.

– Vi har prinsippa i DORA-erklæringa med oss i arbeidet vi no gjer med å forbetre prosessane våre, og så signerer vi når vi meiner at vi er i stand til å etterleve dei, seier han.

I mellomtida følgjer dei med på korleis andre aktørar gjennomfører sine prosessar.

– Ved prosjektsøknader er jo den vitskaplege produksjonen til dei sentrale forskarane eit element i vurderinga, men det blir eit spørsmål kor mykje ressursar ein kan bruke. Korleis gjer andre aktørar dette, gjer dei ei skjønsmessig vurdering av publikasjonslista til forskaren, eller går dei inn og les fleire einskildartiklar? Det siste tvilar eg vel på. Det er trass alt intensjonen med prosjektet og den faglege kvaliteten på dette som er det viktigaste, seier Røttingen.

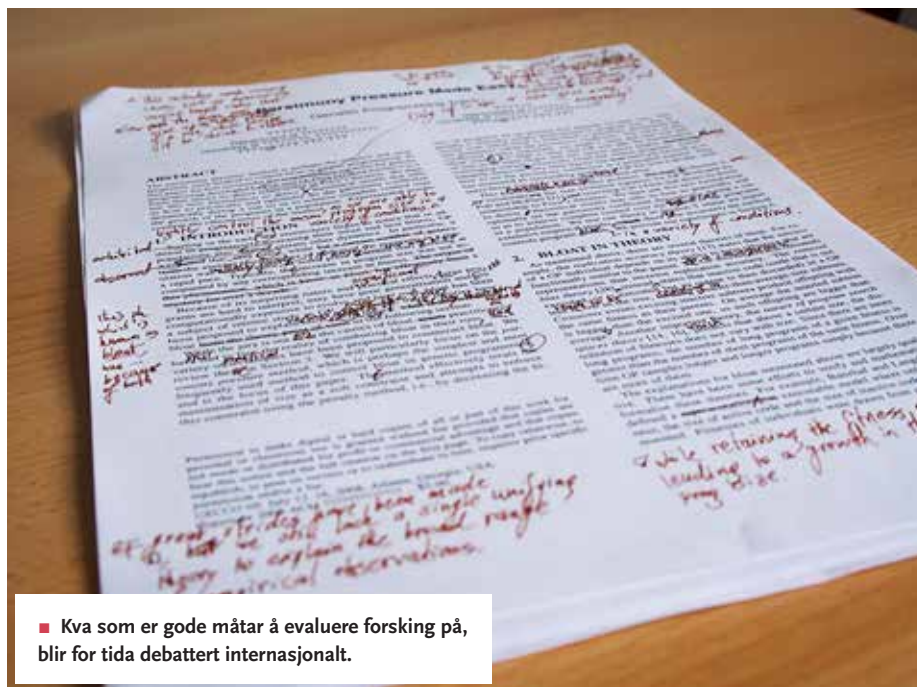

FOTO: NIC MCPHEE/FLICKR CC

■ Kva som er gode måtar å evaluere forskning på, blir for tida debattert internasjonalt.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

GJENNOMBROTT FOR MUSEUMSFORSKINGA

Endeleg kan forskinga ved arkiv, bibliotek og museum bli registrert i Cristin.

ABM-FORSKING – Dette er ein siger for museumsforskninga, seier Birgitte Sauge, seniorkurator ved Nasjonalmuseet for kunst, design og arkitektur. Ho er ein av dei som har gått i bresjen for at musea skal kunne registrere forskinga i forskingsinformasjonssystemet Cristin.

Fram til no har det stort sett vore institusjonar som høyrer inn under den resultatbaserte omfordelingsordninga (RBO) til Kunnskapsdepartementet (KD) og Helse og omsorgsdepartementet, som har rapportert inn forskning til Cristin-systemet. Men i fjor kom stortingsmeldinga om humaniora, og der heiter det at regjeringa vil legge til rette for at forskning og andre relevante aktivitetar i arkiv, bibliotek og museum (ABM) kan bli registrerte i Cristin.

Og no er det løyvd pengar til dette over statsbudsjettet.

– PÅ HØG TID

Sauge har tidlegare vore aktiv i forskingsseksjonen i Museumsforbundet, og er svært glad for at saka endeleg ser ut til å ha vunne fram. Nasjonalmuseet er det einaste museet i ABM-sektoren som i nokre år har fått registrere forskinga si i Cristin-systemet.

– Det er på høg tid at også andre museum no får høve til å gjere det same. Ved å registrere forskinga i Cristin får musea synleggjort forskingsaktiviteten og forskingsresultata, og forskarane kan bli del av eit forskingsfellesskap. Det er viktig å kunne delta på den same arenaen som forskarar ved andre institusjonar. Eg trur dette også kan føre til at musea kan bli meir bevisste på eigen forskingsaktivitet, seier Sauge.

VIL BLI MEIR SYNLEG

Også generalsekretær Liv Ramskjær i Museumsforbundet har i mange år kjempa for at museumsforskninga skal bli registrert i Cristin-systemet.

– Men kvifor er denne saka så viktig?

– Fordi registreringa vil gjere forskinga i sektoren meir synleg, både for andre forskarar og for styresmaktene. Her vil forskarar utanfor musea også kunne finne aktuelle samarbeidspartnarar, seier Ramskjær.

Ho meiner det no blir viktig at så mange museum som mogleg vil prioritere forskning.

– Musea må også bli flinkare til å registrere ulike forskings- og utviklingsarbeid, som populærvitenskaplege artiklar, foredrag og museumsutstillingar – i tillegg til vitenskaplege artiklar, seier ho.

– Bør musea bli ein del av teljekantsystemet?

■ Snart kan alle musea registrere forskingsprosjekt i Cristin. Her frå Nasjonalmuseet, som har vore med i ordninga i nokre år.

– Det viktigaste er å få forskinga registrert, men om publisering kan føre til at institusjonane får tilbake midlar, vil det kunne styrke forskingsarbeidet ved musea. Eit teljekantsystem kan vere eit insentiv til å prioritere forskning, seier ho.

INGEN TELJEKANTAR ENNO

Men førebels er det ikkje planen at musea skal bli del av RBO.

– Det er berre snakk om å registrere forskinga i systemet, seier Katrine Weisteen Bjerde i Cristin.

Ho fortel at dei enno ikkje er heilt klare til å innlemme musea.

– Det vil ta tid å planlegge dette, og vi må bli betre kjende med musea. Vi skal bruke dette året til å snakke med musea, Kulturdepartementet og Kulturrådet om korleis vi skal gjere det.

Cristin

Current Research Information System In Norway

- er eit nasjonalt system for forskingsinformasjon og registrering av forskingsaktivitet i helsesektoren, instituttsektoren og universitets- og høgskulesektoren
- er frå 1. januar 2018 ein del av Kunnskapsdepartementets tenesteorgan

Bjerde fortel at ein heilt ny versjon av Cristin er under arbeid, og at dei difor vil vente med å ta inn ABM-institusjonane inntil den nye versjonen for registrering av forskingsresultat er klar.

– Planen er at musea skal begynne å registrere forskinga frå mai 2019. Spørsmålet er også kor mange av musea som har så mange vitenskapleg tilsette at det er verdt jobben. Det er ein del arbeid med å registrere i Cristin.

– På kva måte?

– Det tek litt tid å registrere forskinga, og institusjonane må ha ein kontaktperson som kan gje rettleiing til vitenskapleg tilsette, seier ho.

– EIN STOR FORDEL

Forskarar ved Arkivverket og Nasjonalbiblioteket vil også kunne registrere forskinga si i Cristin. Espen Karlsen er forskingsbibliotekar ved Nasjonalbiblioteket. Han er svært aktiv som forskar og publiserer mykje.

– Tidlegare har eg jobba ein del i universitetssystemet, og då hadde eg oversikt over all produksjonen min. Eg har i grunnen sakna dette, seier Karlsen.

Han synest det er bra at det no blir mogleg å få ei oversikt over all ABM-forskninga.

– Cristin er jo svært synleg i det norske forskingssystemet, og dette er ein stor fordel for oss forskarar.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

– DETTE ER EN OMKAMP OM UNIVERSITETENE

Det ble krisestemning da politikerne ville endre forholdet mellom staten og universitetene i 2003. Nå vil regjeringen se på foretaksmodellen igjen.

TILKNYTNINGSFORM

– Dette kan leses som en form for omkamp, sier Kim Helsvig, som blant annet har skrevet boken om Kunnskapsdepartementets historie.

I regjeringsplattformen står det at regjeringen vil «ta initiativ til en mulighetsstudie for å se på ulike tilknytningsformer for universitets- og høyskolesektoren, som for eksempel foretaksmodellen, for å sikre mer uavhengige institusjoner».

Foretaksmodellen er et eksempel, men det er ikke et nytt forslag. Høsten 2003 protesterte 4300 vitenskapelige ansatte mot Ryssdal-utvalgets forslag om å ta universitetene ut av staten og gjøre dem selveiende. I høringsrunden takket alle de statlige universitetene og høyskolene nei til tilbudet. Og da den nye loven for universiteter og høyskoler skulle

skrives, ble det ingen endring i tilknytningen mellom staten og utdanningsinstitusjonene.

– Men i departementet har man ment hele tiden at dette er framtiden, og at vi må dit etter hvert, sier Helsvig.

BALUBA OM LOVENDRING

Helsvig forteller at diskusjonen kom opp første gang med Mjøs-utvalget i 2000. Flertallet der anbefalte at de statlige institusjonene for høyere utdanning burde organiseres som

egne rettssubjekter med en egen særlov.

– Men dette ble det stor baluba om, særlig i universitetsmiljøene, sier Helsvig.

Mindretallet ønsket heller at de statlige institusjonene for høyere utdanning skulle organiseres som forvaltningsorganer med særskilte og utvidede fullmakter. Det var mindretallet som fikk Stortingets flertall med seg.

Diskusjonen gikk videre inn i Ryssdal-utvalget som leverte sin utredning i 2003. Flertallet i utvalget gikk inn for å gjøre de statlige

– Vi er positive til alternative tilknytningsformer som gir økt autonomi.

DAG RUNE OLSEN

■ Rundt 1000 deltok i fakkeltog mot Ryssdal-utvalgets forslag i 2005.

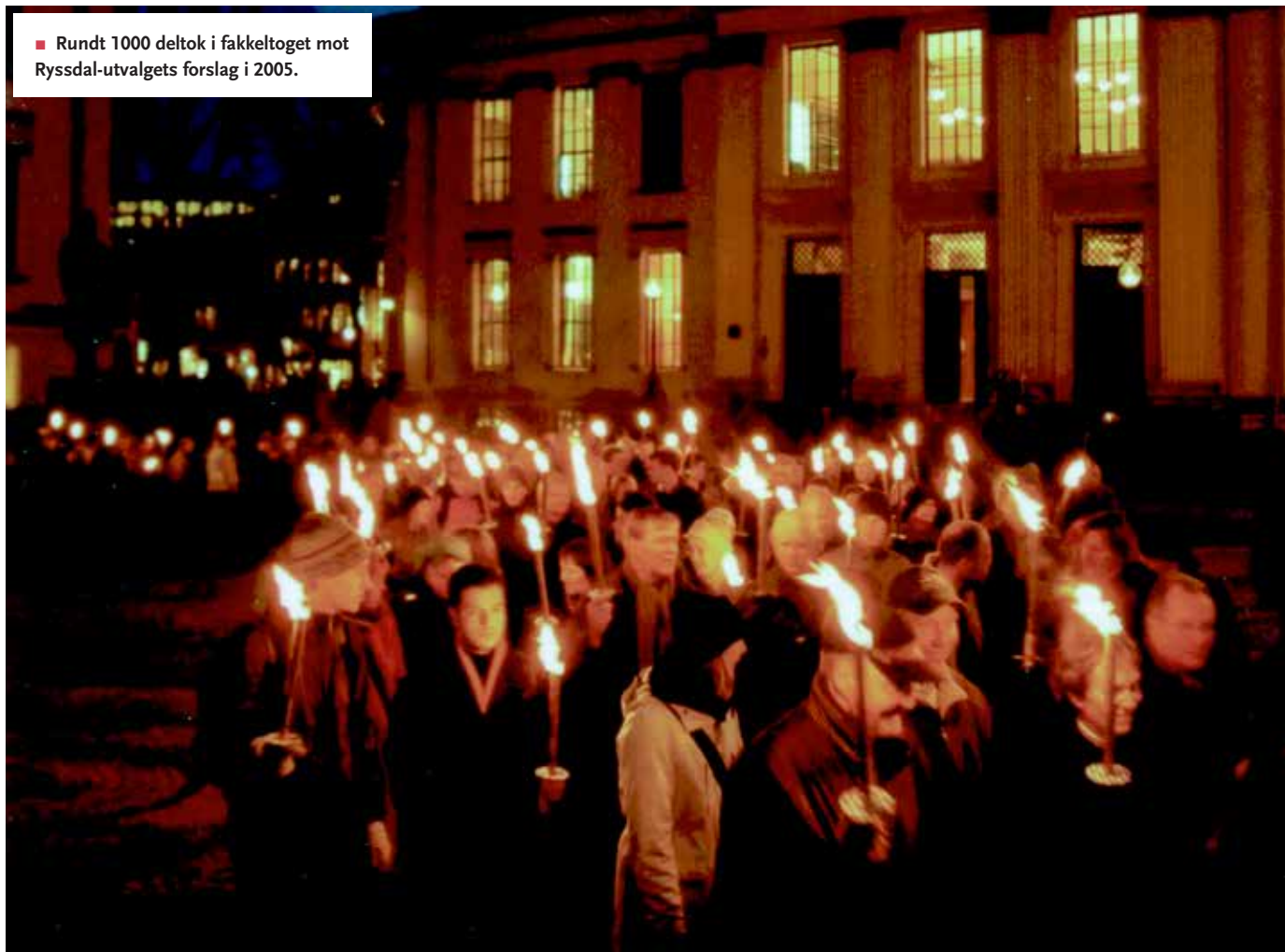

FOTO: KJETIL BROTTVEIT

universitetene og høyskolene til selveiende institusjoner, mens mindretallet ville fortsette som forvaltningsorganer.

– Da ble det fullstendig krisestemning i norske universitetsmiljøer. De fryktet at man ved å fristilles fra staten ville bli fullstendig underlagt markedets lover, med konkurranseutsetting og markedstilpassing, sier Helsvig.

TAR OMKAMP

Motstanden førte til at daværende kunnskapsminister Kristin Clemet trakk forslaget. Men ifølge Helsvig mente hun uansett at flertallets forslag var best, og Kunnskapsdepartementet har holdt fast ved det. Selv om mange forsto forslaget som tradisjonell Høyre-politikk, ble ideen sittende selv da SV styrte Kunnskapsdepartementet. Tora Aasland, som var SVs forsknings- og høyere utdanningsminister, hadde selv sittet i Mjøs-utvalget og var en del av flertallet.

Derfor mener Helsvig at regjeringens forslag er en form for omkamp.

Første gang den nye ministeren, Iselin Nybø (Venstre), måtte møte i Stortingets muntlige spørretime, var «mulighetsstudien» det aller første hun måtte svare på. Spørsmålsstiller Mona Fagerås fra SV hentet fram parallellen til 2003.

– Sist det var forslag om foretaksmodell i universitets- og høyskolesektoren, var i 2003, og det ble møtt med kraftige protester og demonstrasjoner, sa Fagerås.

REKTORER ØNSKER MER AUTONOMI

– Jeg registrerer at noen er kritiske, men jeg registrerer også at deler av sektoren er begeistret over å få en slik mulighetsstudie, nettopp fordi at de er opptatt av sin egen autonomi, svarte Nybø.

Rektorene ved de store universitetene ønsker seg mer autonomi og er positive til en mulighetsstudie.

– Vi er positive til alternative tilknytningsformer som gir økt autonomi, men da er det viktig at vi får konkrete forslag på bordet, sier rektor Dag Rune Olsen ved Universitetet i Bergen til Forskerforum.

Olsen er skeptisk til at både Stortinget og departementet styrer på mikronivå, som fordeling av studieplasser mellom fag og institusjoner, i tillegg til den overordnede politiske styringen.

– Spørsmålet er hvor stor detaljstyringen

skal være – der mener jeg at vi har sett behovet for en større frihet knyttet til staten enn det vi ser i dag, sier Olsen.

En av dem som er kritiske, er Forskerforbundets leder Petter Aaslestad. Han mener at mye av ønsket om økt autonomi er et ønske om økt økonomisk frihet, men at det også handler om departementets tolkning av regler.

– En del rektorer sier de har for lite økonomisk handlingsrom, men det må det gå an å se nærmere på uten å endre tilknytningsformen, sier Aaslestad.

FOTO: MERETTE ROSENBERG

– Venstre er helt på linje med den liberaliseringen som Clemet la opp til, det vil si mål- og resultatstyringen, sier Kim Helsvig.

STØRRE ØKONOMISK FRIHET

Mjøs-utvalget ga en omfattende gjennomgang av ulike organisasjonsformer. De skilte mellom de formene som er del av staten, for eksempel dagens organisering som forvaltningsorgan med

særskilte fullmakter, og de som er egne rettssubjekter, for eksempel aksjeselskap og statsforetak.

Statsforetak er særlig beregnet for næringsvirksomheter hvor staten har en overordnet målsetting og derfor er eneste eier, for eksempel Statskog og Statkraft. Foretakene er

Ulike organisasjonsmodeller

Innenfor staten:

- Forvaltningsorgan med særskilte fullmakter – universiteter og høyskoler i dag
- Forvaltningsorgan – tettere knyttet til staten
- Forvaltningsbedrift – vanligere for markedsrettet tjenesteyting. Eksempelvis Statsbygg

Eget rettssubjekt:

- Statsaksjeselskap: typisk for statlig næringsvirksomhet. Eksempelvis Norsk Tipping og Posten
- Statsforetak: basert på aksjeselskap, men staten er en tydelig eier. Eksempelvis Bane Nor
- Særlovsselskap: basert på aksjeselskap, men med en egen lov om hvordan de er tilknyttet staten. Eksempelvis de regionale helseforetakene og Vinmonopolet
- Stiftelser: selveiende, staten bestemmer kun gjennom villkår for statlige tilskudd

Kilde: Mjøs-utvalget, NOU 2000:14 m.fl.

basert på aksjeloven og aksjeselskaper. De har større økonomisk frihet enn universitetene har i dag, de kan ta opp lån, gå konkurs og selge eiendommene sine. Styret i et statsforetak blir oppnevnt av statsråden, og de ansatte kan få to medlemmer. For statsforetak gjelder arbeidsmiljøloven, men ikke statsansattloven som gjelder ved universiteter og høyskoler i dag.

Tidligere UiB-rektor og jussprofessor Jan Fridthjof Bernt sier til Universitetsavisa at en slik organisering vil gripe inn i identiteten til universitetene og høyskolene. Heller enn å vektlegge faglige prioriteringer vil hver institusjon utvikle seg ut fra forestillinger om hva som kan gi best økonomisk uttelling; på statsbudsjettet, i konkurransen om midler fra Forskningsrådet, eller fra private bidrags- eller oppdragsgivere, ifølge Bernt.

FORTSATT TIDLIG I PROSESSEN

Nybø har forsikret om at departementet vil ta seg god tid med studien. Siden foretaksmodellen kun er et eksempel, er det vanskelig å si om det er der utredningen lander, og hva som blir lagt inn i begrepet.

– En karakteristikk som for eksempel foretaksmodell gir i seg selv ingen svar. Det er lovgiveren som må fastsette innholdet når det gjelder institusjonenes selvstendighet, økonomisk frihet, arbeidstakernes rettigheter og forpliktelser, sier jusprofessor Johan Giertsen ved Universitetet i Bergen (UiB) til Forskerforum.

Han mener at Mjøs- og Ryssdal-utvalgene ikke er noen fasit i det lovarbeidet som eventuelt kommer nå.

– Lovgiveren, og i siste instans Stortinget, står fritt til å gi en eventuell foretaksmodell et annet innhold enn det som den gang lå på bordet, konstaterer Giertsen.

Også Nybø anbefaler å vente med å vurdere innholdet i en ny modell til studien er utført.

– Jeg synes det er viktig ikke å konkludere før vi har sett både fordeler og ulemper, for det er helt åpenbart at det er fordeler og ulemper med en slik organisering, sa Nybø i Stortinget.

Forskerforbundets leder Petter Aaslestad advarer også departementet mot å ha det for travelt.

– En evaluering av fusjonsprosessene har mer. Selve landskapet har endret seg veldig siden Ryssdal-utvalget.

➡ AV JULIA LOGE

ØKONOMI

VEKST I FOU

I 2016 brukte norsk næringsliv og norske universiteter, høyskoler og institutter totalt 63,3 milliarder kroner på forskning og utvikling (FoU). Det viser de endelige tallene fra Nifu. Det er en økning i FoU-utgiftene på litt over tre milliarder kroner fra 2015. Bak dette arbeidet står 44 000 årsverk, som er mer enn 1500 flere enn i 2015. FoU-utgiftenes andel av BNP økte fra 1,93 til 2,03 prosent, skriver Forskningsrådet. I næringslivet ble over 19 600 årsverk brukt på forskning og utvikling. Næringslivet står dermed for 45 prosent av årsverkene i FoU.

UTDANNING

Skal minske kjønnsforskjellene

■ Ved opptak til høyere utdanning åpner regjeringen for å gi tilleggs-poeng til menn som velger studier der det er skjev kjønnsfordeling. Endringene ved årets opptak gjør at de får inntil to tilleggs-poeng for en avgrenset periode.

Dette gjelder for sykepleieutdanningen ved Universitetet i Agder og Lovisenberg diakonale høyskole, og for utdanning innen dyrepleie og til veterinær ved NMBU. – Kjønn er en side ved mangfold, og derfor bør det være jevnere kjønnsbalanse i studentgruppa, sier forsknings- og høyere utdanningsminister, Iselin Nybø.

LANGTIDSPLANEN

Digitalisering blir hovedtema

■ Når regjeringen legger fram den neste langtidsplanen om høyere utdanning og forskning, lover statsminister Solberg at digitalisering blir hovedtema. – Da vi la frem den første langtidsplanen i 2014, visste vi at vi sto overfor store teknologiske endringer. Men begrepet digitalisering er ikke brukt én eneste gang i dokumentet. Det sier noe om hvor fort denne utviklingen går, sa Solberg da hun inviterte til toppmøte om forskning og høyere utdanning i slutten av januar. Den reviderte langtidsplanen skal etter planen legges fram til høsten.

FOTO: HØYRE

UTDANNING

Eneste universitet uten ex.phil.

■ Oslomet blir det eneste universitetet i landet som ikke har obligatorisk ex.phil. I stedet får studentene tilbud om det valgfrie emnet «Technology and Society». – Mange av studentene skal ut i et arbeidsliv hvor de på ulikt vis må forholde seg til digitalisering og teknologi, sier prorektor ved Oslomet, Nina Waaler, til Universitas. Universitetet skal ha pilot på det nye emnet på sommerskolen i år, og deretter skal emnet undervises tre ganger i året.

FOTO: JOHN ANTHONY HUGHES / OSLOMET

FOTO: NTNUNED ALEY

HEDER

Moser får storkorset

■ Kong Harald utnevner professor May-Britt Moser og professor Edvard I. Moser til Storkors av Den kongelige norske St. Olavs Orden. Professorene får utmerkelsen for sin fremragende innsats innen nevrovitenskapelig forskning. Storkorset ble delt ut på Lerchendal gård i Trondheim i slutten av februar. Forskerne, som leder Kavli-instituttet for nevrovitenskap, fikk i 2014 nobelprisen i medisin for oppdagelser av celler som utgjør et posisjoneringssystem i hjernen.

NÆRINGS LIV

Én milliard til forskning

■ 130 bedrifter over hele landet får til sammen over én milliard kroner til forskning fra Forskningsrådet. Prosjektene omfatter alt fra ny behandling for barn med Føllings sykdom, identifisering av enkeltlaks i laksemerder og klimatilpassede bær. – Satsing på forskning i næringslivet er avgjørende for at vi skal ha et bærekraftig velferdssamfunn også i fremtiden, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Iselin Nybø. Det er bedriftene selv som søker om prosjektmidler. De beste prosjektene ifølge Forskningsrådet ble tildelt pengene i midten av februar.

FOTO: AKSEL KJER VINNES

Går alt etter planen, kan HVL søke om universitetsstatus om seks år. Her fra campus i Førde.

FOTO: HØGSKULEN PÅ VESTLANDET / FALKEBLIKK

UH-SEKTOR

SIKTER MOT UNIVERSITETSSTATUS

Høgskulen på Vestlandet (HVL) søker om å få godkjent to doktorgradsprogram – et innenfor helse, funksjon og deltakelse og et innenfor regional innovasjon. Dersom det blir godkjent, kan høgskolen dermed søke om å få bli universitet, som innehaver av totalt fire doktorgradsprogram. – Man blir ikke automatisk bedre ved å få universitetsstatus, men det er en hel del dører som åpner seg, sier rektor Berit Rokne til avisen Sunnhordland. Hun regner med å sende av gårde søknaden i 2023. HVL har rundt 16000 studenter på campus i Bergen, Førde, Sogndal, Stord og Haugesund.

FORSKNINGS PRIS

Fikk høythengende pris

■ Forsker og professor emeritus ved Institutt for geovitenskap ved UiB, Jan Mangerud, tildeles James Croll-medaljen for 2018. Han er dermed den første utlendingen som mottar den britiske prisen. Mangerud tildeles prisen for sin innsats innen kvartærgeologisk forskning, og for å ha oppnådd internasjonal anerkjennelse med sin forskning. James Croll-medaljen er den høyeste utmerkelsen innen kvartærgeologi i Storbritannia, og er tidligere tildelt arkeologer, geologer, geografer og botanikere.

FOTO: UIB

FORSKNINGS PRIS

Hedrer tre forskertalenter

■ Forskningsrådets tre nye priser for unge fremragende forskere går til kreftforsker Kyrre Eeg Emblem, nanoteknolog Øivind Wilhelmsen og språkforsker Terje Lohndal. – Dette er forskere som allerede i ung alder har en imponerende karriere bak seg. Det er viktig å belønne den store innsatsen unge forskere legger ned i sitt arbeid. Vi håper prisvinnerne vil inspirere andre, sier Forskningsrådets administrerende direktør John-Arne Røttingen (bildet). Hver pris er på 500 000 kroner, og deles ut under Forskningsrådets konferanse i Oslo 1. mars.

FOTO: AKSEL KJER VINNES

Styrt av lyst eller fornuft?

Behovet for arbeidskraft endrar seg raskt.
Men for sjukepleiestudentane
er det lyse jobbutsikter.

AV JOHANNE LANDSVERK FOTO: ERIK NORRUD

– Ein må vere glad i menneske
om ein vil bli sjukepleiar,
meiner Vilde Wesenlund
Molvær. Her i prat med Ella
Margrethe Fuglseth på
Sagenehjemmet i Oslo.

– Vi har tenkt mykje på om vi vil få jobb, seier desse masterstudentane i farmasi. Frå venstre: Sophie Despriée, Sara Moen, Linda Lindstad og Håvard Hoel.

Det er måndag morgon, og det snør tett på Blindern. Inne på realfagbiblioteket blir det jobba hardt. Masterstudentane rundt bordet har valt å studere farmasi ved Universitetet i Oslo (UiO). Og dei har gode utsikter til å få jobb.

– Når vi studerer eit fag i så mange år, vil det vere utruleg kjipt om vi ikkje får jobb etterpå. Så vi bør ha ei fornuftig form for regulering av studietilboda, seier Sara Moen, som går første året av den femårige farmasiutdanninga.

På Sagenhjemmet, på ein annan kant av Oslo, er Vilde Wesenlund Molvær snart ferdig med praksisperioden. Ho går første året ved sjukepleieutdanninga ved Oslomet – storbyuniversitetet.

– Eg har lyst til å jobbe med menneske. Eg kunne aldri ha valt eit yrke eg ikkje likte. Så for meg er det berre ein bonus om det blir lett å få jobb, seier Molvær.

Ved UiO har Cecilie Baann nyleg studert sosialantropologi.

– Eg er førebudd på at eg inntil vidare må ta ein heilt annan jobb. No søker eg på ph.d.-prosjekt, og det tek veldig lang tid. Det er ikkje så mange doktorgradsstillingar der ute, seier ho.

Desse tre, som har teke heilt forskjellige studieval, har også ulike jobbutsikter. For tida blir det snakka mykje om kva kompetanse arbeidslivet vil trenge i framtida, og spørsmålet er om systemet for dimensjonering av høgare utdanning er godt nok: Burde det vore sterkare nasjonal styring av tilboda? Og burde næringslivet få bestemme meir?

Vanskeleg å spå

I dag står utdanningsinstitusjonane i hovudsak fritt til å opprette egne studietilbod, men i tillegg opprettar staten ekstra studieplassar på område samfunnet treng. Spørsmålet om dimensjonering har vore diskutert av ekspertar og politikarar mange gonger tidlegare, og seinast i 2015 konkluderte eit ekspertutval med at dimensjonering av høgare utdanning stort sett fungerer godt, og at studentane i hovudsak vel studium i tråd med behovet i arbeidsmarknaden. Likevel har regjeringa sett i gang eit arbeid for å sjå på systemet for dimensjonering av studieplassar.

Regjeringa har også sett ned eit kompetanserådet, og i den første rapporten konkluderte utvalet med at det er svært vanskeleg å seie noko sikkert om kva typar kompetanse Noreg vil få behov for i tida framover. Det som

er sikkert, er at behovet for arbeidskraft vil endre seg raskt.

– Ein kan ikkje seie på førehand når konjunktursvingingane i dei ulike næringane kjem, men dei vil kome, seier Steinar Holden, som er leiar i utvalet.

Han nemner IKT som eit fagområde med store svingingar, medan det innanfor helse og sjukepleie er stabilitet og store behov.

– «Alle» får seg ein jobb

Så at sjukepleiestudentar får jobb, er nok ganske sikkert. Ifølgje framskrivingane til Statistisk sentralbyrå blir det stor mangel på sjukepleiarar og helsepersonale i åra framover. Sjukepleiestudent Lars Baastad er også ute i praksis på Sagenhjemmet. Han har jobba både i heimetenesa og på sjukeheim før han vart sjukepleiestudent.

– Som pleieassistent utan fagutdanning er arbeidsmarknaden usikker, så eg ville gjerne kome vidare. Skal ein utvikle seg innanfor helsevesenet, er jo sjukepleieutdanning veldig bra, seier Baastad, som etter kvart ser for seg ei leiarstilling i helsevesenet.

Men ikkje alle kan vere like sikre på valet. Spesialkandidatundersøkinga frå 2017, som er utført av Nordisk institutt for studiar av

forskning, innovasjon og utdanning (Nifu), viser i kva grad personar med masterutdanning er mistilpassa i arbeidslivet tre år etter ferdig utdanning i 2014. Er dei blitt arbeidsledige, undersyssette, eller jobbar dei med oppgåver som ikkje er relevante?

– Tre år etter fullført utdanning er det ikkje så mange som er mistilpassa, særleg ikkje om vi samanliknar oss med mange andre land. Det er nok også ein faktor at vi har hatt låg arbeidsløyshe her i landet. «Alle» får seg ein jobb, seier Nifu-direktør Sveinung Skule.

Mest mistilpassa er dei med utdanning innan humanistiske og estetiske fag. Meir overraskande er det at mange realistar går arbeidsledige i 2017.

– Næringslivet har ofte ropa høgt om at vi treng fleire ingeniørar og realistar, men det er stor forskjell på realistgruppene. Nedgangen i oljenæringa førte til at mange av sivilingeniørane i 2015 strevde med å få jobb, men for dei som vart utdanna i 2014, har det gått bra etter tre år. Realistane derimot har ein forverra situasjon i 2017 enn ved tilsvarende undersøking for eit par år sidan.

– Har regjeringa bomma med alle realfagskampanjane sine?

– Ein må skilje mellom realfag og ingeniørutdanning. Profesjonsretta utdanningar, som sivilingeniørar, juristar og psykologar, klarar seg bra på arbeidsmarknaden, men dei disiplinorienterte faga har større problem, og det gjeld også realfag.

Ville bort frå olja

Difor er ikkje masterstudentane på realfagsbiblioteket bekymra for framtida. Dei utdannar seg til farmasøytar, og er nøgde med å få ein profesjon.

– Eg såg ein reklamefilm om at Noreg har for få farmasøytar, og at dette var eit ganske sikkert yrkesval. Men eg valde studiet fordi eg hadde lyst. Eg har alltid synst at biologi og kjemi var dei kjekkaste faga, seier Håvard Hoel.

Han er frå Stavanger, og mange av venene hans planla studium innanfor olje- eller petroleumsfag.

– I dag er det nok ein del som har ombe stemt seg. Sjølv har eg vore tydeleg på at eg ikkje vil jobbe i oljeindustrien. Eg har prøvd å styre litt bort frå det foreldra mine gjer. Dei jobbar begge i olja.

Ved UiO har Cecilie Baann levert master-

– Mange sjukepleiestudentar får litt sjokk, og ein del sluttar etter eit halvt år, seier Vilde Wesenlund Molvær og Lars Baastad.

oppgåva i sosialantropologi. Ho begynte på faget av rein interesse, og var klar over at det kunne bli vanskeleg å få jobb før ho starta på utdanninga. Ifølgje Nifu-undersøkinga slit nyutdanna sosialantropologar på arbeidsmarknaden. I 2017, nærare tre år etter eksamen, var 29 prosent av dei mistilpassa.

– Eg visste at det ville bli mange søkjarar til dei jobbane som interesserer meg. Men eg hadde så utruleg gode førelesarar som gjorde at eg fekk lyst til å fortsetje med faget. Ønsket mitt er å bli forskar, seier Baann.

Ho meiner hovudproblemet med mistilpassinga ligg i finansieringssystemet, som påverkar korleis universiteta utformar studieprogramma, og korleis ulike program blir prioriterte.

– Så lenge det er såpass høge søkjartal på samfunnsvitskaplege fag, lønner det seg for institutta å tilby desse programma. Samtidig vil ikkje søkjartala halde seg høge om studentane er misnøgde med studiet eller med jobbutsiktene i etterkant av utdanninga, seier Baann.

Instituttleiars Knut G. Nustad ved Sosialantropologisk institutt ved UiO er ueinig i at instituttet utdannar til arbeidsløyshe.

– Som undersøkinga også seier, svingar tala mykje for små grupper. Tala er svært usikre. Men mange ønskjer seg akademiske jobbar, som det er svært få av. Studentane våre får relevante jobbar etter kvart. Det vil berre ta litt tid, seier Nustad.

– Likevel tek vi dette svært alvorleg, og instituttet arbeider aktivt med å tilby studentane praksis i arbeidslivet, mellom anna gjennom eigne praksiskurs.

– Bør velje fritt

Sjølv om nokre utdanningar skårar høgare på mistilpassing til arbeidslivet enn andre, meiner ikkje professor Bjørn Stensaker ved UiO det er grunn til krisemaksimering.

– I Noreg har vi i stor grad late studentane velje fritt kva dei ønskjer å studere, og kva yrke dei ønskjer å jobbe innanfor. Og historisk sett

– Det er ikkje sikkert at studieprogrammet du begynte på, er like relevant etter fem år.

BJØRN STENSAKER

– Det er veldig bra at vi får ein yrkestittel, meiner farmasistudent Linda Lindstad (i midten). Her saman med Sara Moen og Håvard Hoel.

har dette gått veldig bra, seier Stensaker, som også jobbar som forskar ved Nifu.

Han ser ingen grunn til at studentane ikkje skal få fortsetje med frie studieval.

– Ein kan også spørje om styresmaktene er særleg mykje betre til å spå om kompetansebehovet i framtida enn andre.

Stensaker ser ikkje noko behov for at staten skal styre meir enn i dag.

Kompetansedirektør Are Turmo i NHO er på si side oppteken av at NHO bør ha større påverknad på utdanningane i form av samarbeid. Han viser til at tilgangen på kompetent arbeidskraft berre delvis følgjer etterspørselen.

– Vi er opptekne av tettare samarbeid mellom akademien og arbeidslivet, til dømes gjennom Råd for samarbeid med arbeidslivet (RSA), som dei siste åra er oppretta ved institusjonane. Dette er ein viktig møteplass, blant anna for dialog om endring av studietilbod eller nye studietilbod ut frå behovet for arbeidskraft, seier han.

NHO vil at Noreg særleg skal utdanne fleire innan naturvitskap, teknologi, ingeniørfag og matematikk.

Men Stensaker meiner biletet i Noreg i hovudsak ser ganske bra ut.

– Det vil alltid vere ein ubalanse mellom utdanningssystemet og det næringslivet til kvar tid har behov for, og det er naturleg. Den perfekte match vil vi aldri kunne få, blant anna fordi ordinære utdanningar i dag gjerne tek tre–fem år. Og det er ikkje sikkert at studieprogrammet du begynte på, er like relevant etter fem år.

Stensaker meiner institusjonane ikkje berre må vere opptekne av det nyaste innanfor kunnskap.

– Dei må fokusere endå meir på studentane si evne til å tileigne seg ny kunnskap, dei må lære å bli analytiske og sjølvstendige. Det er denne forma for kompetanse som arbeidslivet skrik etter.

Han viser til at vi i Noreg allereie har ein del styringsreiskapar, som til dømes utviklingskontraktane som staten er i gang med å innføre.

– Dette vil vere ei mjukare form for styring, ein dialog med kvar einskild institusjon. Regionane i Noreg er svært ulike med tanke på kva for kompetanse næringslivet spør etter. Difor må universiteta og høgskulane, saman med studentane, framleis kunne vere med på å bestemme studietilboda.

Ønsker ikkje danske tilstandar

Eit eksempel på land som har teke meir politisk kontroll over dimensjoneringa av utdanningane, er Danmark. Sverige har eit finansieringssystem som liknar på det norske, ved at

– Kanskje er ungdomen sine egne val ein god indikator for framtida.

KATHRINE SKRETTING

institusjonane i stor grad bestemmer studietilboda sjølve, men danskane har eit meir sentralisert regime.

– I Danmark har staten snevra inn studietilbodet på nasjonalt nivå. Nasjonale styresmakter har særleg stramma inn på

kvotar og fagtilbod i ulike humanistiske fag, seier Stensaker, som er ekspert på høgare utdanning i Skandinavia.

– Danmark har også innført eit akkrediteringssystem der lærestadene må sannsynleggjere at det er ein arbeidsmarknad for studietilbodet. Dette har vi innslag av i Noreg også, men i Danmark blir det praktisert strengare.

– Fungerer dette med tanke på arbeidsløysa?

– Humanistane får seg i alle fall jobb i Danmark, og arbeidsløysa er ikkje spesielt høg innanfor høgare utdanning. Sjølv om vi finn nokre variasjonar, er biletet relativt likt i Noreg.

Nifu-direktør Sveinung Skule har inga tru på den hardhendte dimensjoneringspolitikken til danskane. Men han meiner institusjonane i Noreg bør samarbeide meir med næringslivet.

– Ein bør sørje for at nokre utdanningar blir meir relevante for arbeidsmarknaden. Ved Det matematisk-naturvitskapelige fakultet ved UiO er det for eksempel innført eit såkalla utviklingssemester, som blant anna nyttast til praksis. Vi veit frå tidlegare forskning at dei som har hatt kontakt

med arbeidslivet av litt meir omfattande karakter undervegs i studiet, har lettare for å få jobb.

Saknar politiske signal

På Sagenhemmet i Oslo er det stille ettermiddag, og Vilde Wesenlund Molvær slår av ein prat med ein av bebuarane.

– Ein sjukepleiar må vere glad i menneske. Eg trivst veldig godt i dette yrket, og eg hadde praksis ved ein sjukeheim før eg begynte på utdanninga ved Oslomet, fortel Molvær.

Og ho er ikkje aleine om å gå den vegen. Sjukepleie er ikkje berre eit av dei få sikre yrkesvala. – Det er det mest ettertrakta studiet vi har, fortel rektor Kathrine Skretting ved Høgskolen i Innlandet.

– Særleg dei siste åra har det vore eit stort trykk på sjukepleiefaget. Men fleire ting set grenser for å auke studentopptaket i faget,

blant anna tilgangen på praksisplassar. Så om politikarane vil auke opptaket av studentar, er det også eit spørsmål om tilgang på praksisplassar i regionen.

Ho meiner institusjonane treng handlingsrom.

– Det at vi kan fatte vedtak lokalt, gjev ei god styring. Men eg saknar stundom politiske signal om kva samfunnet treng, for eksempel om fordeling av arbeidsoppgåver og studietilbod.

Skretting er oppteken av at institusjonane må bli tydelege på kva jobb studentane kan få etter eit studieløp.

– Eg merkar ei endring hjå studentane. For nokre år sidan hørde eg sjeldan at dei spurde: Kvar kan eg få jobb med dette faget? Men i dag vel ikkje dei unge utdanning berre ut frå interesse.

– Dette vil vel påverke studietilbodet?

– Ja, og kanskje er ungdomen sine egne val ein god indikator for framtida. ■

– Det er ingen grunn til at staten skal styre meir enn i dag, seier Bjørn Stensaker.

– Eg visste at det kan bli vanskeleg å få jobb, seier Cecilie Baann, masterstudent i sosialantropologi.

– Bør næringslivet bestemme meir over studietilboda?

MARIT ARNSTAD Medlem i utdannings- og forskingskomiteen (Sp)

– Næringslivet bør ha eit ord med i laget når studietilbod

blir fastsett, vi utdannar trass alt kandidatar til arbeidslivet. Eg meiner likevel ikkje det er grunnlag for å la næringslivet bestemme meir over studietilbodet enn i dag.

ROY STEFFENSEN Leiar i utdannings- og forskingskomiteen (Frp)

– Eg er oppteken av at universiteta skal ha eit

godt samarbeid med næringslivet. Det viktigaste for meg er at folk blir utdanna til jobb og ikkje til arbeidsløysa.

MONA FAGERÅS Medlem i utdannings- og forskingskomiteen (SV)

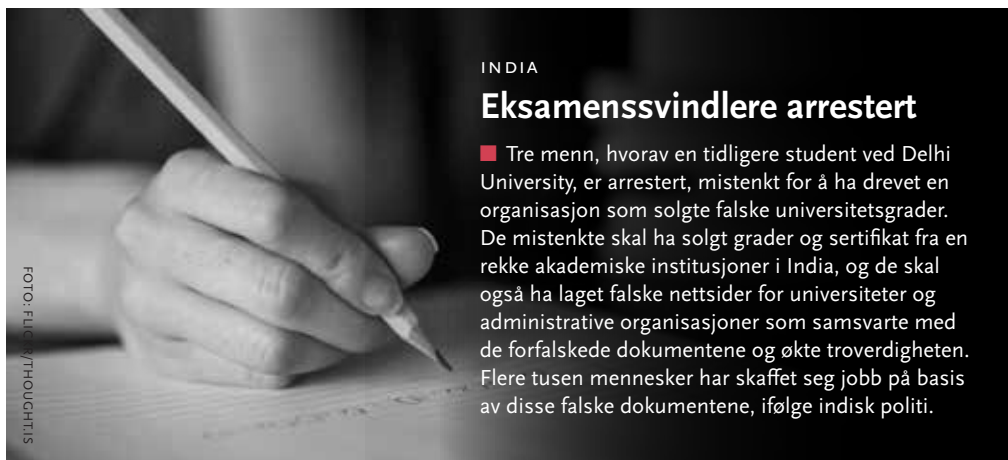
– Eg veit ikkje om næringslivet skal bestemme meir,

men dei må få kome med innspel. Næringslivet veit noko om framtidig arbeidsmarknad og behov, så dei må i alle fall vere ein høyringspart.

NORD-AMERIKA

DANNER KLIMA-KOALISJON

Tretten ledende universiteter i Canada, USA og Mexico har gått sammen om å lansere en «University Climate Change Coalition», hvor de vil bruke sine ressurser i lokal innsats mot klimaendringene. Initiativet er blant annet et mottiltak mot Trump-administrasjonens budsjettkutt for en rekke føderale forskningsaktører, samt den pågående politiske demonteringen av miljøreguleringer. Koalisjonen vil samle eksempler på god praksis og lage et veikart for klima-handling som inkluderer lokalsamfunn og næringsliv.

INDIA

Eksamenssvindlere arrestert

■ Tre menn, hvorav en tidligere student ved Delhi University, er arrestert, mistenkt for å ha drevet en organisasjon som solgte falske universitetsgrader. De mistenkte skal ha solgt grader og sertifikat fra en rekke akademiske institusjoner i India, og de skal også ha laget falske nettsider for universiteter og administrative organisasjoner som samsvarte med de forfalskede dokumentene og økte troverdigheten. Flere tusen mennesker har skaffet seg jobb på basis av disse falske dokumentene, ifølge indisk politi.

DANMARK

Skattereform rammer akademikere

■ Ifølge den danske regjeringens nye skattereform må man ha oppholdt seg i et EU/EØS-land i sju av de siste åtte åra for å ha rett til dagpenger. Personer som er i utlandet for å ta utdanning eller er ansatt ved en dansk virksomhet, skal ikke rammes. Men Dansk Magisterforening mener regelen gjør det vanskelig å ta postdoktorstillinger i utlandet. Foreningen understreker at utenlandske forskere heller ikke vil ha rett til dagpenger før de har bodd sju år i Danmark, og frykter at dette sender dårlige signaler.

NEDERLAND

Legger Kina-filial på hyllen

■ Universitetet i Groningen går likevel ikke videre med planene om å etablere en campus i Kina i samarbeid med China Agricultural University i Beijing. Beslutningen skyldes uro for den akademiske friheten, etter at Kina innførte en regel om at kommunistpartiet skal ha en representant i styret for utenlandske universiteter på kinesisk jord. Universitetet i Groningen har allerede brukt tre millioner euro på prosjektet, og vil nå i stedet utrede andre mulige former for samarbeid.

80%

SVERIGE

Doktorgrad lønner seg

■ 80 prosent av kvinnene og 82 prosent av mennene som tok doktorgrad i Sverige i perioden 1998–2012, var etablert i jobb etter tre år, viser en rapport fra Universitetskanslersämbetet, Sveriges motstycke til Nokut. Andelen var høyest innen teknologiske fag, og lavest innen humaniora og kunsthøgskolen. Samfunnsvitenskap var eneste fagfeltet hvor kvinner hadde høyere etableringsgrad enn menn. Omtrent halvparten av kandidatene var ansatt i offentlig sektor. Rapporten viser også at de fleste utenlandske ph.d.-kandidater forlater Sverige etter avlagt grad.

USA

Færre søkere

■ Tall fra the Council of Graduate Schools viser at internasjonale søknader til høyere utdanning i USA gikk ned i fjor, for første gang siden 2003. Fra høsten 2016 til høsten 2017 gikk opptaket ned med 5,5 prosent. Nedgangen er størst blant søkere fra Midtøsten og Nord-Afrika. De største søkerlandene er Kina og India, men søkningen fra indiske studenter gikk i fjor ned for første gang på fem år. Søknader fra europeiske studenter økte med 18 prosent, men opptak av nye europeiske studenter høsten 2018 økte derimot bare med én prosent.

5,5%

SVERIGE

Macchiarini felt for uredelighet

■ Rektor Ole Petter Ottersen ved Karolinska Institutet (KI) besluttet nylig å felle skandaleforskeren Paolo Macchiarini og tre medforfattere for uredelighet i forskning. Dommen gjelder en artikkel fra 2015 som beskriver en pasient med akutt lungeskade som fikk eksperimentell behandling ved Karolinska Universitetssjukhuset. Senere i vår skal det fattes beslutning om ytterligere seks artikler hvor Macchiarini er hovedforfatter, og hvor det er mistanke om uredelighet. Macchiarini ble avskjediget fra KI i 2016.

FOTO: KI

FOTO: ARI AALTO/UNIVERSITETET I HELSINKI

Internasjonale studenter strømmer til Universitetet i Helsinki tross høye avgifter.

FINLAND

GOD SØKNING TROSS BETALING

Universitetet i Helsinki opplevde en nedgang på 30 prosent i søknader fra internasjonale studenter høsten 2017, etter at finske universiteter innførte betaling for masterstudenter fra land utenfor EU/EØS i fjor. Men i 2018 har tilstrømningen vært minst like god som før avgiften ble innført, til tross for at Helsinki har høyere avgifter enn andre universiteter. Universitetet har arbeidet med å legge om masterprogrammene sine og innføre program rettet mot globale utfordringer samt flerspråklig undervisning.

ISRAEL

Overtar universitet på Vestbredden

■ Den israelske nasjonalforsamlingen Knesset vedtok nylig å avskaffe Rådet for høyere utdanning i Judea og Samaria og i stedet legge høyere utdanningsinstitusjoner på Vestbredden under israelsk lov. Begrunnelsen er at man da kan opprette et medisinsk fakultet ved universitetet i den israelske bosettingen Ariel. Avisen Haaretz skriver at endringen kan være et brudd på den økonomiske avtalen mellom Israel og EU, som eksplisitt unntar bosettingene. Det kan føre til at Israel ekskluderes fra EUs rammeprogram for forskning, ifølge avisen.

KENYA

Kvinner underrepresentert

■ Afrikanske universiteter må legge til rette for at flere kvinner kan studere naturvitenskapelige og teknologiske fag, hvor de er sterkt underrepresentert. Det var konklusjonen fra en konferanse i Nairobi i regi av blant andre Unesco og Kenyas utdanningsdepartement. Ifølge innledere på konferansen møter kvinner som vil studere naturvitenskap, mange hindringer og fordommer, og både myndigheter og utdanningsinstitusjoner må arbeide aktivt for å støtte kvinners deltakelse på disse fagområdene.

Å være ambisiøs er ikke alltid det samme som å tenke stort.
Noen ganger får man til mer med innovasjon, smidighet og vilje til å bo et års tid på et isflak.

På lag med isen

Geofysiker **YNGVE KRISTOFFERSEN** i samtale med Bår Stenvik
Foto: Paul S. Amundsen

– Nansen-, Amundsen- og Sverdrup-generasjonen satte Norge på kartet gjennom utforskningen av Polhavet, sier Yngve Kristoffersen¹.
– Men senere generasjoner av norske forskere har ikke latt seg inspirere til videre vitenskapelig nysgjerrighet. I stedet har vi hengitt oss til krampaktig nasjonal rendyrking av nostalgi.

Emeritusen i geofysikk ved Universitetet i Bergen synes Norge forvalter arven sin dårlig, og har lite til overs for det han betrakter som rene PR-stunt, som da direktøren for Norsk Polarinstitutt tok med seg Vegard Ulvang på jubileumsskitur i Antarktis i 2011.

– For den samme pengesummen som de brukte på den skituren, gjennomførte jeg den lengste forskningsekspedisjonen som er gjort av vestlige forskere på dravis, og kom hjem med mengder av nye data.

Ekspedisjonen han snakker om, *Fram 2014/15*, gjorde Kristoffersen et kort øyeblikk til rikskjendis i aviser og TV, fordi han i en alder av 72 år tilbragte ett år drivende på et isflak i Nordishavet. Medieoppslagene skyldtes nok det eventyrlige og Nansen-aktige ved ferden. For Kristoffersen selv var dataene om havbunnen viktigst.

Sånn var det også den gangen da han deltok i den første vestlige isbryterekspedisjon til Nordpolen, i 1991. Han hadde den eiendommelige opplevelsen å kunne gå ut med tøfler og kaffekopp på dekk i det øyeblikket isbryteren nådde polpunktet. Mens de andre feiret begivenheten, hadde Kristoffersen mer blandede følelser.

– Jeg måtte faktisk gå inn og være alene. Jeg tenkte på hvor mange som hadde kavet for å komme dit.

– **Du tenker på dem som strøk med oppigjenom polarhistorien?**

– Ja, tenk så store anstrengelser for dem, mens for oss ... Det var helt uvirkelig.

I dag er Nordpolen blitt et populært reisemål for rike turister. Kristoffersen mener imidlertid at det ikke finnes noen gode vitenskapelige grunner for at isbryterekspedisjoner skal legge turen innom akkurat polpunktet.

– Polpunktet ligger ute på en dyphavsslette, en geologisk ørken. Det er ikke noe å finne der. Men det er så mye følelser inne i bildet at toktlederne beslutter å dra dit uansett, selv om det spiser av forskningstiden.

Kristoffersen fant sin rus et annet sted enn på polpunktet. På den samme turen skulle forskerne blant annet sjekke en hypotese om hvorvidt Lomonosovryggen, en undersjøisk fjellkjede som går tvers

over hele Polhavet, en gang hadde vært kontinentalsokkelen nord for Svalbard og Franz Josef Land.

– Da skulle sedimentene helle mot Alaska.

Han peker ivrig på en papirrull med ruglete linjer som viser lagene nedover under havbunnen. Det var en slik som ble skrevet ut under de seismiske undersøkelsene der oppe, etter hvert som båten bevegde seg over havbunnen.

– Da vi så profilen, var det akkurat som hypotesen forutsa. For meg var det en fantastisk opplevelse. Vi hadde en hypotese, sjekket den, og den stemte. Vi var i ekstase!

Kristoffersen mener at Norge kunne konkurrert internasjonalt i geofysikken, men at vi ikke utnytter mulighetene.

– De miljøene som kommer i fronten, er de som får tak i de mest eksotiske prøvene. Da hjelper det ikke hvor mange nye isbrytere vi får, for fagmiljøet har ikke gjort hjemmeleksa i å få den teknologien som trengs, for å få opp prøver.

Kristoffersen er et unntak i så måte. Han har i sin karriere utmerket seg gjennom innovasjoner som gjør datainnsamling enklere og billigere, med en strategi som en av kollegene hans beskriver som å «bruke snøen og naturkreftene som en medarbeider, ikke en motstander». Han har blant annet patentet på en type bøyer som driver med isen, og dermed har gjort det lettere å måle havbunnen i nordishavet uten å bruke tunge og dyre isbrytere. I 1996 lanserte han en enkel metode for såkalte «grunne borer» i Polhavet, som ledet direkte til en internasjonal ekspedisjon i 2004 med atomisbryter, isbryter og isgående borefartøy, til 11 millioner dollar.

Siden da har ingen greid å organisere nye vitenskapelige borer. Kristoffersen mener forskningsmiljøet i Norge kunne utviklet teknikker som ville la dem hente ut prøver alene, eller i samarbeid med svenskene, med lavere innsats enn det som brukes nå.

– Men geomiljøet i universitetssammenheng er erkekonservativt og helt blottet for innovasjon. De vil ha prøver helst i dag og senest i morra, så de kan skrive en artikkel. Det skulle sikkert ikke mere til enn at en leder med jevne mellomrom oppfordret staben til nytenkning på informasjonsmøtene – i stedet virker de helt paralysert av bestrebelsen om økt artikkelproduksjon.

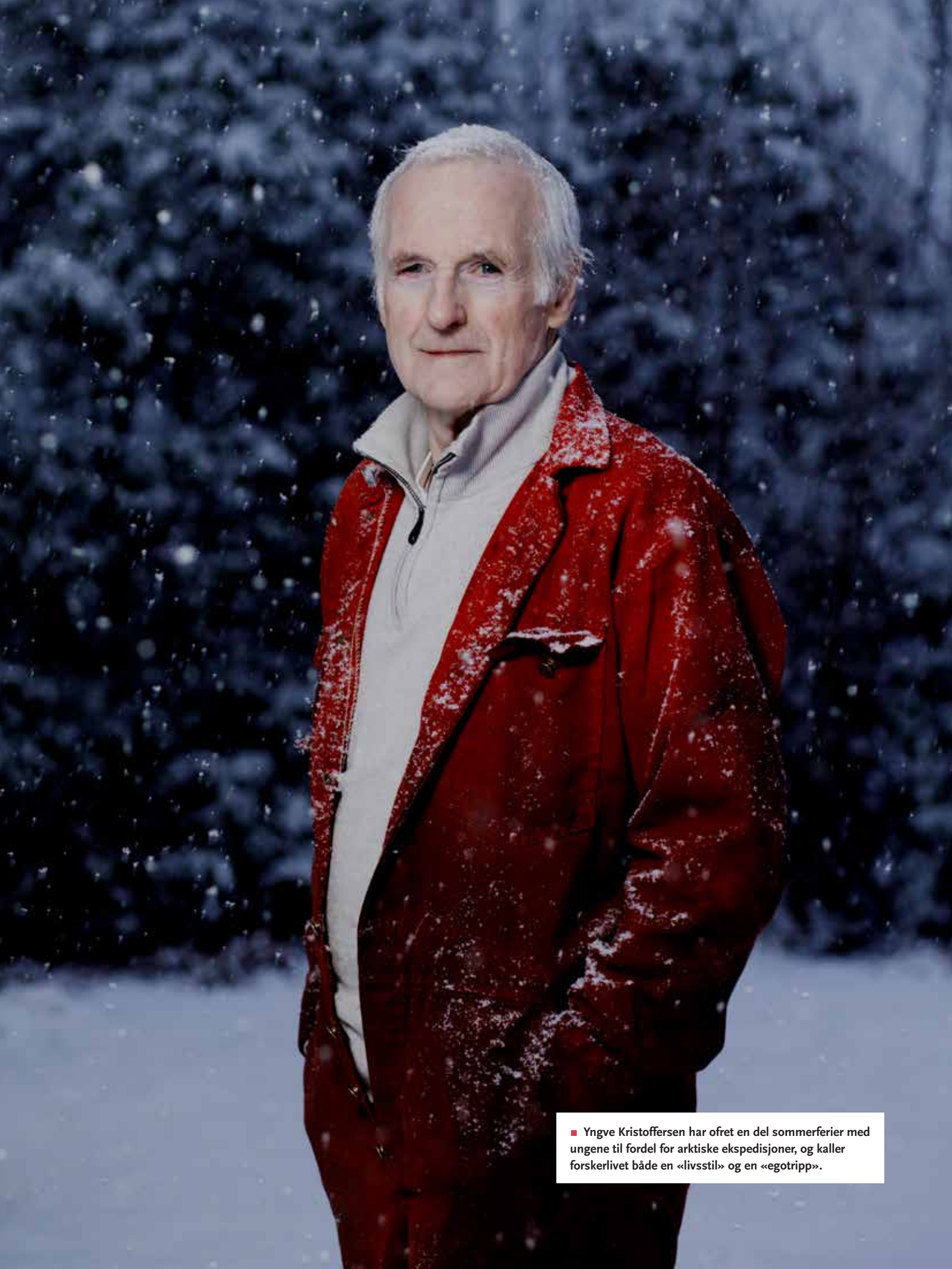
Kristoffersen lar seg ikke imponere av de artiklene som skrives, noe han setter i sammenheng med at folk ikke drar ut fysisk, for eksempel lenger nord i Polhavet, og faktisk skaffer nye måleresultater.

– Norge har relativt stort publiseringsvolum, men den relative siteringsindeksen forteller at relevansen i internasjonal sammenheng er begrenset – det vi gjør, blir for provinsielt.

– **For deg som har lagt ned mye arbeid i nye metoder, har det gått på bekostning av artikler du kunne skrevet?**

– Selvfølgelig, men det har jeg ikke brydd meg om. Det er det som

¹ Født 1941, professor emeritus i geofysikk ved Universitetet i Bergen. Ph.d. fra Columbia University, New York. Bakgrunn fra Polarinstituttet og Universitetet i Tromsø. Kjent som teknisk innovatør, står for eksempel bak patentert utstyr som bruker vanntrykket til å drive en sedimentprøvetaker ned i havbunnen. Har mottatt blant annet Nansens minnepris og Fram-komiteens pris for polararbeid.

■ Yngve Kristoffersen har ofret en del sommerferier med ungene til fordel for arktiske ekspedisjoner, og kaller forskerlivet både en «livsstil» og en «egotripp».

er med universitetet, det er en mega-fantastisk plass. Når det gjelder forskning, kan du gjøre så mange tabber du vil, men fortsatt har du lønn. Vår rolle er å prøve og feile, lage nye metoder.

På et tidspunkt mistet Kristoffersen tålmodigheten med store og tungdrevne isbryterekspedisjoner, og begynte å utforske en helt annen idé. Han ville bruke en luftputebåt, som kunne gå over isen uten å knuse den, og dermed på smidig vis nå utilgjengelige områder for mindre penger. Ideen hadde han fått i 1991, men først i 2014 kom de riktige tekniske løsningene, pengene og båten på plass. Ekspedisjonen skjedde i regi av Nansen-senteret, siden en stor institusjon som universitetet ikke var innstilt på så risikable prosjekter.

Fram 2014/15 var første gang siden Nansens egen Fram-ferd at en norsk ekspedisjon skulle la seg drive så langt med isen. Kristoffersen og medhjelperen Audun Tholfsen² gjorde en avtale med det tyske skipet *Polarstern*, som tok dem med oppover og lot dem handle «det de trengte av diesel og rødvin», i bytte mot tilgang på forskningsdataene i ettertid.

For selvfølgelig hadde Kristoffersen en vitenskapelig idé i bunnen, som handlet om forskningsdata: Han hadde funnet noe eiendommelig i et gammelt sett med målinger fra 1960-årene:

– Det var kaos på havbunnen nord for Grønland i et område like stort som halve Sør-Norge, og jeg tenkte det kunne skyldes en trykkløse fra et asteroidenedslag. Det var eksotisk nok, men i tillegg var det tatt sedimentprøver der, og stort sett var de fra null til noen hundre tusen år – men tre av dem var 40 til 70 millioner år gamle!

For 40 til 70 millioner år siden var jorda i en «drivhus-periode», da Polhavet var pluss ti grader og mer. Sedimenter fra den tida er en gullgrube for klimaforskning.

– Forskerlivet er jo et sinnssykt privilegium, fordi du er på skattejakt hele tida. Du står i dusjen og får en idé, og hvis den er interessant i internasjonal sammenheng og du er utholdende nok, kan du få millioner av kroner til å gjennomføre prosjektet. Det jeg synes er slitsomt, er hvis det er for store ting og for mange kokker, for da blir det ikke til det du håpet på.

Haiketuren med *Polarstern* på sensommeren 2014 gikk heller ikke etter håpningene. Isforholdene og feilberegninger gjorde at de to ble satt på langt utafor det området de ønsket. Nå ville de ikke drive over asteroide-nedslagsfeltet der de gamle sedimentene lå i dagen. Det var uflaks, men ekspedisjonen kunne ikke gjøre annet enn å tilpasse seg den nye situasjonen. De to rigget seg til, bygget en «hangar» av is til luftputebåten, satte opp arbeidstelt og begynte å måle.

– **Hvordan føles det egentlig å jobbe utendørs i minus tretti grader?**

– Kroppen venner seg til det. Vi hadde tre måneder under minus tretti og to uker med minus førti. Når det blir varmere enn minus tjue igjen, føles det plagsomt varmt, og du begynner å svette.

– **Men du frøs vel noen ganger?**

– Ja, når du jobber med motoren, må du være en del barfingra, og da klarte jeg ikke være ute lenger enn et kvarter, for jeg fikk sånn neglesprett og måtte gå litt inn igjen og varme fingrene.

Det ble fem måneder i mørke, med buldrende og ustabil is på alle kanter, og ikke minst under føttene. Kristoffersen har på sine ekspedisjoner flere ganger opplevd at sprekker har dannet seg rett gjennom leiren. Da er de første timene kritiske, leiren må flyttes, og ofte klarer man ikke redde alt utstyret. Det skjedde også denne gangen. Isflaket de var på, ble oversvømt, alt måtte flyttes i hui og hast før båten frøs fast, og to av måleinstrumentene gikk tapt.

– **Måtte dere bytte på å holde vakt om nettene?**

– Nei da, vi gikk og la oss hver natt uten den minste frykt. Hvis det oppsto en sprekke, ville vi merke det og våkne på grunn av bevegelsene og lydene.

² Polarguide og arktisk logistikk-ekspert, blant annet kåret til «Årets eventyrer» av ekstremsportmagasinet UTE i 2015, etter at han kom tilbake fra året med *Fram 2014/15*.

■ – Man må ville noe – det har ikke vært tilfelle for nasjonen Norge, sier Kristoffersen om arktisk havforskning.

Flaks er også del av forskerlivet: Underveis førte værforholdene isen, med Kristoffersen og måleinstrumentene hans på, fem ganger fram og tilbake over den undersjøiske Lomonosovryggen. Dette var den samme ryggen som ga ham den ekstatiske opplevelsen i 1991 – et tre tusen meter høyt massiv på havbunnen, som et Undervanns-Alpene. Et arkiv over polhavets geologiske historie og bevegelser i kontinentalplatene, som intet levende menneske har sett. Og som vi nå har flere data om, etter *Fram 2014/15*.³

Men vel så viktig i dette tilfellet er grunnlaget som den nye ekspedisjonen legger for framtidige undersøkelser, mener Kristoffersen.

– Et resultat av *Fram 2014/15*-ekspedisjonen er at vi nå, ved å samarbeide med en isbryter, kan komme oss inn i det sentrale Polhavet uten at det koster oss én eneste krone. Jeg fikk i etterkant en begeistret e-post fra direktøren for det tyske polarinstituttet, Karin Lochte, som sa at dette måtte vi gjøre mer av i framtiden.

– **Hvorfor er det viktig å dra dit?**

– Framstredet er dypvannsåpningen mellom Svalbard og Grønland og er dørå til det dype polbassenget som er over to ganger arealet av Middelhavet. Så lenge vi bare sitter ved døråpningen, kan vi ikke vite hva

³ Ekspedisjonen fant blant annet marint liv der ingen hadde trodd det skulle finnes, ny kunnskap om geologien, med relevans til hva som skjedde i Polhavet da fjellkjeden langs vestkysten av Spitsbergen ble dannet.

– *Det sitter folk overalt og vil ha data.
Men ingen vil dra ut og hente dem.*

som foregår i rommet nordafor. Særlig klimaproblematikken krever et pan-arktisk perspektiv.

Kristoffersen mener luftputebåten kan være neste generasjons isdriftstasjon, i en situasjon der isdekket i Polhavet i gjennomsnitt blir stadig tynnere, og tradisjonelle isdriftstasjoner upraktiske. I tillegg gjør den Norge til en attraktiv samarbeidspartner, fordi den kommer seg til steder en isbryter ikke når. Den kan operere og samle målinger året rundt, ikke bare i august og september som de store båtene. Ikke minst er den mobil og relativt billig: Luftputebåten bruker like mye drivstoff på ett år som en isbryter bruker på én dag.

Problemet er at ingen institusjoner har vist interesse for å ta over fartøyet, som har fått det inuittiske navnet *Sabvabaa*. Foreløpig er det opp til 76-åringen selv å drive båten. Han har greid å samle penger til neste ekspedisjon, og forbereder seg i verkstedet i garasjen hjemme, som er fullt av metalleder og vinsjer. Mesteparten kommer fra skraphandelen, der industrien har kvittet seg med gammelt utstyr til millioner, så det går an å gjøre kupp, forklarer han. I carporten står en høy stabel med transportkasser, fulle av ekspedisjonsutstyr som skal flikkes på

før neste ekspedisjon. Også kroppen holdes i stand.

– Jeg trener annenhver dag. Før forrige ekspedisjon ba jeg om å få den mest grundige sjekken de hadde hos legen. Du må ikke ha noen hemmeligheter i skapet når du skal være ute så lenge, og det koster hundretusener hvis du må tilkalle hjelp.

Det aller største problemet med slike ekspedisjoner i Norge, viser det seg, er hverken penger eller helse.

– Jeg har fått de millionene jeg trenger for å få ny innsikt i havbunnsgeologien i det mest interessante, men utilgjengelige området nord for Grønland. Det er fullt mulig å komme dit, selv om danskene ikke klarte det for hundre millioner. Problemet er å få de riktige folkene med på laget. Vi må av sted i april, og foreløpig er alt uklart.

– **Vil ingen være med?**

– Det er jo merkelig, for det sitter folk overalt og vil ha data. Men ingen vil dra ut og hente dem.

– **Hvorfor det, tror du?**

– De er museklikkere, alle sammen. Når de får høre at de må være borte lenger enn noen uker, så betakker de seg. Det er noe med nysgjerrigheten som mangler. ■

Dei som overlever

Fleire enn før får brystkreft, men det er dei «snillaste» kreftformene som aukar.
Kanskje treng dei ikkje så mykje behandling som vi trur.

AV KJERSTIN GJENGEDAL

↑ Kvar parafinblokk inneheld vevsprøver frå fleire kvinner.
Forskarane høvlar av tynne skiver som kan studerast under mikroskop.
Foto: Lena Knutli

FORSKARAR: professor Anna Mary Bofin, professor Lars Vatten og førsteamanuensis Marit Valla, saman med fleire forskarar og ingeniørar ved Fakultet for medisin og helsevitenskap ved NTNU

PROSJEKT: studere kjenneteikn ved ulike typar brystkreftsvulstar og kva dei har å seie for prognose og behandlingstilbod

METODE: immunhistokjemi og in-situ hybridisering som synleggjer protein og kromosom i vevsprøver

UUNNVERLEG VERKTØY: mikroskop

FOTO: LENA KNUTLI

Professor Anna Mary Bofin
og førsteamanuensis Marit Valla

Dette er nokre av dei eldste kvinnene i materialet vårt, seier Anna Bofin og opnar ei kvit pappøskje frå kjøleskåpet på laboratoriet. I øskja ligg det mange små rosa parafinblokker med innstøpte vevsprøver frå brystkreftsvulstar.

– Når nokon blir opererte for brystkreft, blir det teke ut mykje materiale. Frå kvar pasient kan det bli 10–20 slike parafinblokker, og når vi først har alt dette materialet liggande, meiner eg vi har ei plikt til å bruke det best mogleg, seier ho.

Svulstens mange ansikt

Bofin er professor i patologi ved NTNU og leier ei forskargruppe som prøver å finne ut meir om korleis det vil gå med kvinner som får brystkreft, ved å studere prøvene i desse gamle parafinblokkene.

For snart 20 år sidan publiserte norske og amerikanske forskarar ein skilsettande artikkel der dei skildra korleis brystkreftsvulstar kunne delast inn i fleire undergrupper basert på kva for gen som er meir og mindre aktive i svulsten. Det vart eit vasskilje for Bofin og kollegaene hennar. Brystkreft er i grunnen eit sekkeomgrep som dekkjer mange ulike tilstandar. Denne måten å kategorisere svulstane på opna moglegheiter for å lære meir om kreftsvulstar, og dermed om utsiktene for pasientane. Kan skje kunne dei også finne fleire markørar som kunne gjere inndelinga endå meir finmaska.

– Patologiarkiva i Noreg inneheld meir enn tjue millionar parafinblokker med vevsprøver frå om lag ti millionar menneske, frå opp til åtti år tilbake. Dette kan koplaster til register som kreftregisteret og dødsårsaksregisteret. Det er eit skattkammer for forskarar, seier Bofin.

Trøndelagskvinner frå arkivet

Forskargruppa ho leier saman med professor Lars Vatten, består av folk med bakgrunn både frå patologi, epidemiologi og klinisk medisin. Sidan 2009 har dei gått systematisk gjennom

tre grupper av kvinner fødte i Trøndelag, dei eldste i 1886, dei yngste i 1977. To av gruppene er henta frå større helseundersøkingar, den siste består av kvinner som kom til verda på E.C. Dahls fødestiftelse i Trondheim og finst i registera der. Av desse til saman 81 000 kvinnene har om lag 2000 hatt brystkreft, og vevsprøvene deira er støpte inn i parafin og utgjør forskingsmaterialet i prosjektet.

Omfanget av nye brystkrefttilfelle aukar i den vestlege verda, og kvinner som får brystkreft, er i gjennomsnitt yngre enn for nokre tiår sidan. Men på same tid har dødelegheita gått ned, og no er nær 90 prosent av pasientane framleis i live fem år etter diagnosen.

– Hovudmålet vårt er å bli betre til å klassifisere brystkreft, slik at vi betre kan seie korleis det vil gå med kvinnene som får det, seier Bofin.

Fekk lite behandling

Dei eldste brystkrefttilfella i arkivmaterialet deira vart diagnostiserte på byrjinga av 1960-åra. Den gongen var behandlingstilbodet ikkje så rikhaldig som det er i dag. Dei fleste kvinnene frå den perioden vart opererte, og det var det. I dag er det vanleg med ein kombinasjon av fleire behandlingstypar som kirurgi, kjemoterapi, strålebehandling og hormonbehandling. Ofte kan behandlinga i seg sjølv vere tøff og føre til biverknader og seinskadar. Difor er det interessant å merke seg at fleire av kvin-

nene som berre vart opererte, levde lenge etter diagnosen, og då dei til slutt døydd, var det ikkje nødvendigvis av kreft. Det viser seg at desse «superoverlevarene» typisk hadde ein spesiell type kreft, kalla Luminal A, den aller «snillaste» brystkreftforma, som vanlegvis gjev best prognose.

– Det viser seg at det er Luminal A og Luminal B – dei to kategoriane med best prognose – som har aukande førekomst, seier Marit Valla. Ho er førsteamanuensis i patologi, og då ho arbeidde med doktorgraden, tok ho mellom anna for seg vevsprøver frå arkivet for å sjå kva type svulstar som dominerte hos dei yngre kvinnene i materialet, samanlikna med dei eldre.

– Ingen hadde, så vidt vi veit, undersøkt den velkjende auken i brystkreftførekomst i samband med svulsttype. Spørsmålet no er kvifor dei luminal krefttypene aukar, og kvifor vi ser dei hos yngre kvinner enn før.

Noko av svaret trur ho kan ligge i programmet for mammografi-undersøking, som kan gjere at svulstar blir oppdaga på tidlegare stadium enn dei elles ville blitt, men det er neppe heile forklaringa. Samstundes kan det hende at kvinner med denne krefttypen, som har gode prognosar, kan greie seg med kirurgisk behandling og regelmessige kontrollar i staden for å måtte gå igjennom full pakke med kjemoterapi og anna behandling.

– Når det gjeld risiko for kreft, er det vanskeleg å gripe inn, for det er så mange ting som spelar inn. Men svulstane kan vi lære betre å kjenne.

ANNA MARY BOFIN, PROFESSOR I PATOLOGI

Treng mikroskop-ekspertise

Forskarane er enno ikkje ferdige med å gå igjennom og kategorisere alt arkivmaterialet. Det er ein omfattande jobb, for ein kan ikkje berre sende prøvene gjennom ei maskin, ein lyt sette seg ned og sjå på dei i mikroskop og prøve å forstå kva ein ser. Ved hjelp av ulike teknikkar kan ein fargelegge og synleggjere dei spesifikke proteina eller gena ein er på jakt etter, slik at dei trer fram under mikroskopet. Anna Bofin viser fram nokre mikroskopbilete på ein skjerm.

– Her ser du normalt brystvev. Så alt som ikkje liknar på dette, fortener merksemda vår, seier ho.

Ho viser fram bilete med ulike typar kreft, og det blir fort klart at å tolke det ein ser under mikroskopet, krev mykje kunnskap og

erfaring. For meg er det uråd å sjå kva som er normalt og unormalt.

– Alt skal ha vore sett av minst to personar og minst ein erfaren patolog, og nokre gonger er vi ikkje samde om akkurat kva vi ser. Då møtest vi ved dette mikroskopet for å kome fram til ein konsensus, fortel Bofin. Mikroskopet ho viser fram, har plass til fem menneske som kan sjå på same prøva samstundes.

Held orden med klistremerke

For å spare tid og ressursar blir bitte små bitar frå vevsprøvene til fleire pasientar samla i matriser på same objektglasset.

– Når ei slik matrise er blitt vurdert av to personar, fyller vi inn eit klistremerke her, seier Bofin og viser fram eit hjørne med nokre

tavler delte inn i tabellar, halvveges fylte med små klistremerke av den typen alle småbarnsforeldre kjenner til.

– Det er både ein måte å visualisere for oss sjølve kor langt vi er komne i prosjektet, og ein måte å passe på at vi ikkje gjer dobbelt arbeid, fortel ho.

– Og dessutan er det gøy å få velje klistremerke.

Ein uventa bieffekt av prosjektet er at alle i gruppa no er vande med å bruke vaktelegg som måleining.

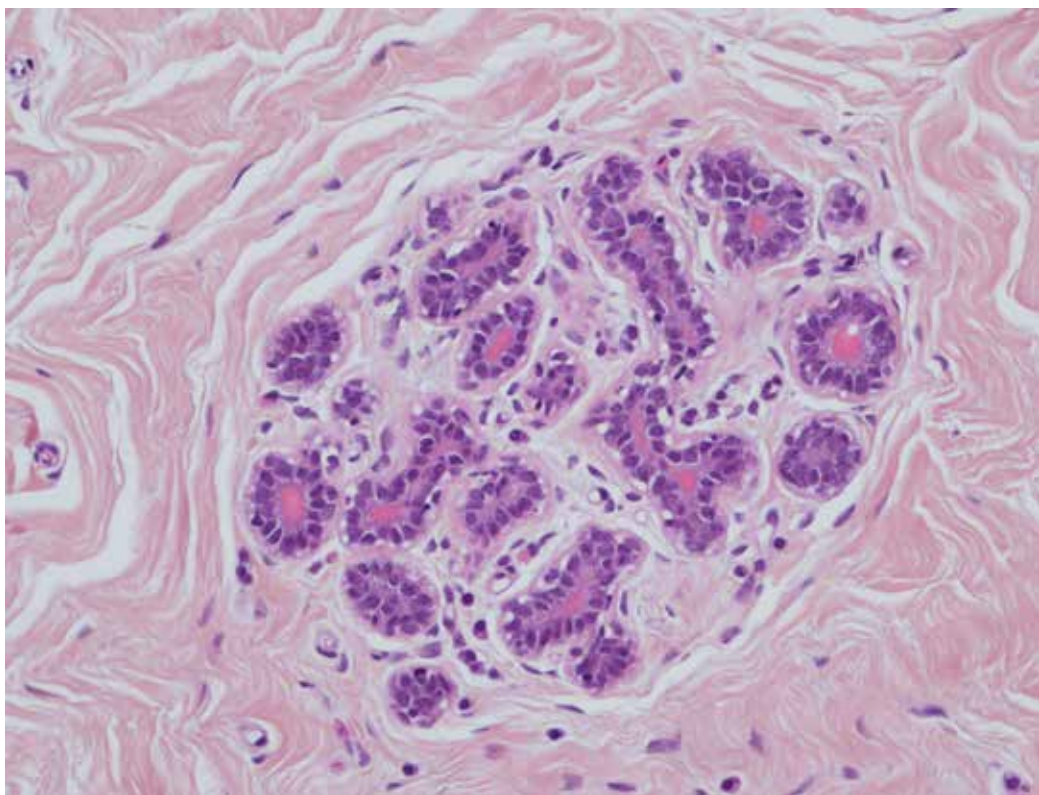
– Ein av legane som diagnostiserte brystkreft i 1960-åra, var glad i å samanlikne svulstane med matvarer for å illustrere kor store dei var. Han skreiv gjerne at svulstane var som valnøtter, eller russiske erter, eller vaktelegg. Ingen av oss visste kor stort eit vaktelegg er,

← Ved tvil møtest forskarane ved femmannsmikroskopet for å bli samde. F.v. med klokka: Marit Valla, Anna Mary Bofin, Anette Skjervold, Monica Engstrøm, Borgny Ytterhus. Foto: Lena Knutli

→ I kjøleskåpet på laboratoriet viser Anna Bofin fram øskjene med parafinbloker. Foto: Lena Knutli

↓ Når vevsprøvene frå brystkreftsvulstane er fargelagde og lagde under mikroskopet, ser dei ut som små kunstverk. Her ser vi normalt brystvev. Foto: Anna Mary Bofin

så vi måtte ut og måle for å finne ut kva han eigentleg meinte, seier Bofin.

Kva kjenneteiknar overlevarane?

Etter kvart som metodane utviklar seg, blir det mogleg å leite etter fleire svulsttypar enn før. Dei har til dømes studert eit gen kalla *FDG5* og funne at når det er oppregulert i svulsten, gjev det dårlegare prognose for pasienten. Prosjektet har pågått sidan 2009, men Bofin seier det framleis kjennest som dei berre så vidt er i gang.

– Kva vonar de at forskinga skal få å seie for behandlinga av brystkreft?

– Vi vil gjerne bidra med ein bit til pusle-spelet. No prøver vi å forstå Luminal A-typen og finne ut om nokre av kvinnene med denne typen, kan greie seg med mindre behandling,

basert på det vi veit om korleis det gjekk med kvinnene i materialet vårt. Når det gjeld risiko for kreft, er det vanskeleg å gripe inn, for det er så mange ting som spelar inn. Men svulstane kan vi lære betre å kjenne.

Studiar av brystkreftutvikling viser at dei fleste tilbakefall og dødsfall skjer innan fem år etter diagnosen, uansett kva type kreft ein har.

– Så dei som overlever lenger enn fem år, har noko spesielt ved seg. Rolla vår er å utnytte det biologiske materialet vårt, som omfattar over 2000 kvinner og er det største i landet og mellom dei største i verda, til å lære mest mogleg og spele inn kunnskap til resten av fagområdet, seier Bofin. ■

LATIN

- a) Kva tyder «per capita»?
- b) Kva for juridisk uttrykk handlar om at alle som er fengsla eller på annan måte fråtekne fridommen sin, har rett til å bli stilte for ein domstol innan ei viss tid?
- c) I jussen finn vi også eit uttrykk som tyder «av nåde», og som blir brukt om erstatning ein gir for å få saka ut av verda snarare enn fordi ein er lovforplikta til det. Kva er uttrykket?

- d) Vademecum munnvann vart lansert i Noreg i 1897. Kva tyder Vade mecum?
- e) Kva for latinsk, nokså vanleg uttrykk tyder bokstaveleg talt «til bølgiene»?

ORGANISASJONSLIV

- a) Kven er leiar i YS?
- b) Kva for arbeidstakarorganisasjon var inntil 2007 kjend som Kommuneansattes Fellesorganisasjon (KFO)?
- c) Kva er i dag namnet på foreininga som ved opprettinga i 1993 heitte «Norges arbeidsgiverforening for virksomheter med offentlig tilknytning»?
- d) Kva heiter avisa som Kommunenes Sentralforbund utgir?
- e) Kor mange prosent av arbeidsstokken på gjeldande tariffområde i ei bedrift med meir enn 25 tilsette må ifølgje Hovedavtalen vere organisert i LO/forbund for at ein kan krevje tariffavtale?

FRÅ SAMTIDSKUNSTEN

- a) Kven er kjend for sine «Munch-adapsjonar» og bilete med motiv frå filmklassikaren *Casablanca*?
- b) **Kven er denne banebrytande,** amerikanske fotografen som Astrup-Fearnley-museet i Oslo har stilt ut no på nyåret?
- c) Henie-Onstad-senteret i Bærum viser i vinter ei stor retrospektiv utstilling med performancekunstens ukrona dronning. Kva er namnet hennar?

- d) Kva er namnet på det svært omstridde husprosjektet til Bjarne Melgaard og Snøhetta nær Edvard Munchs gamle bustad på Ekely?
- e) Kva for biletkunstnar står bak teikneserien «Kebbelife», som ein kvar veke finn i Morgenbladet?

PUKLAR

- a) Kven spelte den pukkelrygga tittelrolla i filmen *Jean de Florette* frå 1986?
- b) Kva for pukkelrygga fisk er svartelista i Noreg, men på frammarsj i nord?
- c) I kva for verk i litteraturhistoria møter vi pukkelryggen Quasimodo?

- d) Kor mange ryggpuklar har ein dromedar?
- e) Kva er det norske namnet på idrettsgreina som svenskan kallar «puckelpist»?

SVAR:

LATIN

- a) «Per hovud», altså «per person» (begge godtatt)
- b) Habeas Corpus
- c) Ex Gratia
- d) Gå med meg
- e) Ad undas

ORGANISASJONSLIV

- a) Jorunn Berland
- b) Delta
- c) Arbeidsgiverforeningen Spekter (berre Spektet er òg godtatt)
- d) Kommunal Rapport
- e) Ti prosent

FRÅ KUNSTVERDA

- a) Unni Askeland
- b) Cindy Sherman
- c) Marina Abramovic
- d) A House to Die In
- e) Mette Hellesnes

PUKLAR

- a) Gérard Depardieu
- b) Pukkellaks
- c) Ringaren i Notre-Dame (av Victor Hugo)
- d) Ein
- e) Kulekøyring

Forskerforum – brot eller kontinuitet?

For 50 år siden

Allerede for 50 år siden var forholdet at blant sønner av menn med embedseksamen tok mer enn

50 % selv embedseksamen ved universitet eller høyskole. Tar vi for oss sønner av filologer, realister og medisinerer lå tallet over 60 %. Dette kan tyde på at i forbindelse med enkelte samfunns kategorier har universitetssystemet, universitetsundervisningen og universitetet selv allerede for 50 år siden grepet ganske dypt ned i intelligensreservoarene, og at det var mulig for universitetet å hevde seg på tross av de mange ikke-genier det måtte ta hånd om (...).

Professor Tore Lindbekk ved Norges Lærerhøgskole i Trondheim, nr. 1/årgang nr. 2, 1968/1969 av Ting, forløparen til Forskerforum

For 25 år siden

Frafallet av kvinner øker jo høyere en kommer i det akademiske hierarki. Det er ikke bare få kvinner i forskningshierarkiet, men også de administrative lederposisjoner og det valgte ledersjikt. (...) Samme artikkel vurderes mer positivt når en mann er oppgitt som forfatter. Det ser altså ut til at barrierene eksisterer både i kvinnene selv og i strukturelle forhold.

Kronikk av professor Anna von der Lippe, Universitetet i Oslo, Forskerforum nr. 2/1993

For 10 år siden

Menn i Oslo dominerer Morgenbladets nye liste over de 100 mest mediesynlige professorer. Øverste kvinne på listen er statsviter Hanne Marthe Narud på niende plass. Frank Aarebrot, professor i sammenlignende politikk ved Universitetet i Bergen, topper foran statsviter Bernt Aardal og språkdirektør Sylfest Lomheim.

Forskerforum nr. 3/2008

HEGE RANDI ERIKSEN

Medlem nummer 30217673 i Forskerforbundet

STILLING: professor i biologisk og medisinsk psykologi, Høgskulen på Vestlandet

UTDANNING: hovedfag ved Norges idrettshøgskole, master i epidemiologi ved Erasmus University og doktorgrad i psykologi ved Universitetet i Bergen

KARRIEREMÅL: etter femten år som leder er jeg veldig fornøyd med å være tilbake som professor

I selskap med en kalosje

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Nå lager jeg undervisningsmaterieell til masterstudentene våre, og jobber med veiledning av masterstudenter. Jeg holder også på med å revidere en del forskningsartikler. Jeg skriver veldig mye.

– Hvor tenker du best?

– Når jeg går tur alene, men også sammen med andre i kreative diskusjoner om prosjekter.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– Det må være *Psychobiology of Stress: a study of coping* men av Holger Ursin, Eivind Baade og Seymour Levine. Dette er en klassiker innenfor fagområdet mitt: stress og mestring.

– Hva skal til for å bli en god professor i ditt fag?

– Generelt bør man være nysgjerrig og glad i å finne ut av ting, og

ikke minst må man være begeistret for å være sammen med unge mennesker

– Hva er tabu i ditt arbeid?

– Å jukse i faget.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– To store skjermer, en gammel kalkulator og en halv kopp med lunken kaffe. Og jeg sitter og ser på en gammel utgått kalosje, som har tilhørt Hans Selye, stressforskningens far. Den er til og med signert av Selye selv!

– Om du kunne ha tilbragt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du ha valgt?

– Jeg ville nok reist tilbake til University of California, Los Angeles (UCLA). Der har jeg vært flere ganger og fått gjort utrolig mye.

– Om du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du falt ned på?

– Jeg tenkte en gang på å bli økonom, men det var godt jeg ikke valgte det. Ellers er historie og samfunnsfag noe jeg kunne ha tenkt meg å studere.

– Hvilket tiltak ville du ha gjennomført om du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

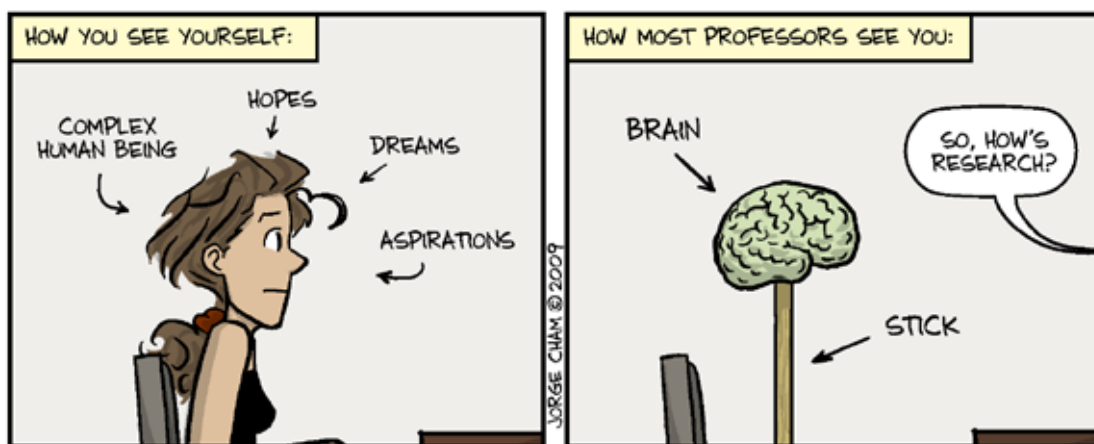
– Da ville jeg prøvd å få bort New Public Management fra utdannings- og forskningssystemet, og satset på avbyråkratisering. Jeg ville gitt forskere frihet og ressurser til å gjøre jobben sin.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– Flere artikler med positiv vinkling. Jeg synes det er bra variasjon i bladet, men av og til kan det bli litt sutrete.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

PhD Comics

WWW.PHDCOMICS.COM

Den jødiske staten

Meiningskorrigering om Israel

Det finst så mange forteljingar om Israel, blant innbyggjarane og utanfor landets grenser. I Norge kan ein kanskje seie at to – ofte polariserte og konkurrerende – forteljingar har vore dominerande. Den første for-

teljinga er om den jødiske tragedien, om etableringa av ein stat på ruinane av holocaust, ei forteljing som prega etterkrigs-generasjonen og framleis er levande i gamle og nye bedehus, og som har fått sin renessanse med førestillinga om Israel som bru hovud og vern mot fundamentalistisk islam. Den andre er forteljinga om den palestinske tragedien, om fordrevne og okkuperte palestinarar, forma av og formande for radikal ungdom etter 1968, no tverrpolitisk tankegods, men forsterka gjennom våre mange nye landsmenn frå arabiske og islamske kulturar i opposisjon til Israel og jødedom. Marte Heian-Engdal si bok *Israel* rommar begge desse forteljingane, og fleire til.

Boka startar med den jødiske trua på Jerusalem og området kring byen – Eretz Israel – som eit område gjeve til dei av Gud. Ei tru realisert gjennom David og Salomo sine kongedømme tusen år før vår tidsrekning, symbolisert gjennom bygginga av tempelet i Jerusalem på det som for dei for alltid har vore Tempelhøgda, redusert til ein ønskedraum gjennom tusenår etter at romarane storma Tempelhøgda i år 70. Underleg nok hadde denne forteljinga liten plass då Theodor Herzl i 1896 grunnla den politiske sionismen gjennom boka *Jødestaten*, men ho er høgst levande i den verkelege jødestaten.

Den realpolitiske sionismen fekk mange forgreiningar, men ikkje minst kibbutz-sosialismen skulle verte rådande, både gjennom den jødiske innvandringa frå byrjinga av 1900-talet, og i den nye staten frå 1948 til Arbeidarpartiet mista sin dominerande posisjon i 1970-åra. Statsbyggingsprosjektet til den første statsministeren, David Ben-Gurion, var fundert på utviklinga av hebraisk til eit moderne felles språk, gjennomgripande utdanningsinstitusjonar og på ei allmenn verneplikt for begge kjønn, som ikkje berre gav ei sterk krigsmakt, men også fungerer som ein sterk integreringsmekanisme. Men det var også prega av eit lagnadsfylt fornufteskaps med dei ortodokse jødane. Dei fekk sterkt autonome utdanningsinstitusjonar og fritak frå verneplikt, og dei religiøse domstolane fekk kontroll på

bryllaup, skilsmål og gravferd.

Boka er ei forteljing om ein nasjon i strid med seg sjølv, ikkje berre mellom jødar og palestinarar, men striden mellom jødane om kva ein jøde er, og kva Israel skal vere. Dette er ein etnisk og religiøs strid forma gjennom innvandringsbølger, frå den sterke europeiske innvandringa etter krigen til

innvandringa av ein million jødar frå Russland dei siste tiåra. Men boka er også forteljinga om sterk jødisk einskap. Det fellesskapet som ligg til grunn for at Israel kan utveksle ein jødisk soldat mot tusen palestinske fangar, er også grunnlaget for dei ytterleggåande kreftene si evne til å forskuve det politiske og territoriale tyngdepunktet til nasjonen. Alliansen mellom den nasjonalreligiøse busetjarørsla og militære haukar har endra det okkuperte territoriet alle må svare for.

Men det er ein jødisk, ikkje ein nasjonal einskap. Nokre Palestina-vener vil kanskje innvende at dette ikkje er ei bok om Palestina. Men det er også styrken hennar, overfor dei. Og den palestinske lagnaden – undertrykking, fattigdom, andrerangs borgarskap, krig og intifada – er

inngåande skildra. Det er også konfliktdynamikken og krigane som skapar stadig meir ytterleggåande posisjonar på både jødisk og palestinsk side.

Dette er ei bok som kan verke informerende og meiningskorrigeringe for dei fleste av oss. Metoden har den intellektuelle sitt særmerke, det å stille ulike, til dels motstridande bilete og informasjon ved sida av kvarandre. Boka er tematisk, ikkje kronologisk strukturert, stort sett utan repetisjonskostnader. Vinsten er auka innsikt i samspelet mellom religion, identitet, økonomi og politikk, mellom stormaktsintervensjon og busetjingsmønster. Den saklege, presise prosaen driv teksten framover, og den nøkterne tonen er truleg naudsynt for at dette kunne bli ei bok som kan lesast av folk med ulike fordommar og forkunnskap.

Kunnskap kan ofte vere nedslåande. Så også her. Vi får meir forståing av alle involverte partar, men mindre tru på fred i form av to-statsløsning eller eit sekulært Israel. Men historisk kunnskap har også noko anna ved seg. Menneska sine vegar er nok ikkje uransakelege, men dei er uføreseielege. Det tok femti år frå jødestaten kom i bokform til han vart ein realitet. Mangt som er fastlåst, blir verande det, men mangt løyser seg opp og tek nye former. I den innsikta fins ei strime av håp.

AV ODDGEIR OSLAND

Kommers lettvekter

En lettest, praktisk selvhjelpsbok som først og fremst er tilrettelagt for et kommersielt marked.

KAJA NORDGEN
Hjernetrening – Slik holder du hjernen i form
Kagge forlag, 2018
211 sider
Veil. pris 379,-

Begrepet *hjernetrening* har på få år «gått fra å være politisk ukorrekt til å bli et av de heteste temaene i hjerneforskningen». Det fastslår hjerneforsker, lege og førstelektor ved Universitetet i Oslo, Kaja Nordengen, som også er forfatter av *Hjernen er stjernen* (2016). *Hjernetrening* vil «opplyse, motivere og engasjere» ved å gi praktiske øvelser og oppgaver som kan bedre hukommelsen og gjøre oss mer motstandsdyktige mot demens. Den når ikke helt disse målene.

Boka består av åtte kapitler, i tillegg til en kort introduksjon og et takke-kapittel til sist. Det første kapitlet har mest substans, i kraft av å gi noe faglig bakgrunn for betydningen av hjernetrening. Her understrekes det at hjernetreningen først har effekt når den blir en del av vår livsstil, og at man må trene spesifikt. Det vil si at på samme måte som det å trene styrke i leggmuskler ikke styrker kondisjonen i fysisk trening, er også hjernetreningen spesifikk.

De neste kapitlene presenterer ulike former for hjernetrening. Først ut er hukommelsestrening, der du lærer at du bør øve på å huske navn og lange nummer, blant annet ved å knytte det til visuelt minne og steder, og intelligensstrening, som i bunn og grunn er IQ-testing. Videre får leseren et hjernetreningsprogram som gir tretti kortfattede tips som å handle

uten handleliste, løse gåter eller lære ord på fremmede språk. I det neste kapitlet lærer du å spille sjakk av Hans Olav Lahlum, i en form som minner mest om sjakk-spaltene i papiravisene. De neste kapitlene er rene oppstillinger av oppgaver innen talltrening, visuell og logisk trening og til sist en hjernequiz. Her inkluderes korte fasiter, som gir oss rett svar, men de mer matematiske begrunnelsene for svarene er begrensede og stikkordspregede.

For en leser som er ute etter å engasjeres og aktiveres gjennom konkrete, enkle og ganske opplagte øvelser for hjernetrening, fungerer nok boken fint. For en leser som ønsker å bli mer opplyst, motivert og engasjert gjennom populærvitenskapelig kunnskapsformidling om hjernen, hjerneforskning og mer faglig og historisk fundert bakgrunn for de mulige effektene hjernetrening kan gi, har den derimot betydelige svakheter. Den ser ikke ut til å komme med noe særlig ny kunnskap om hjernen, som ikke allerede er beskrevet i *Hjernen er stjernen*. Ei heller er de enkelte øvelsene i særlig grad drøftet eller begrunnet i fagkunnskap om hjernen. Det er litt underlig, siden noe av utgangspunktet for boken er at hjernetrening har vært politisk ukorrekt, fram til nå. Hvorfor har den det? Det får vi ikke vite noe særlig om, utover at «spillutviklere i mange år har lovet litt for mye», og at begrepet hjernetrening «delvis har blitt misbrukt av kommersielle årsaker tidligere».

Det styrker den snikende antagelsen som oppstår gjennom lesningen av boken, om at den egentlig ikke er motivert ut fra ønske om fagformidling. Riktig nok er den, til forskjell fra mange selvhjelpsbøker, ført i pennen av en fagperson, men i takke-kapitlet kommer det fram at det ikke var hjerneforskningens egen idé å lage denne boken. Ideen kom derimot fra en i forlaget, hvorpå «Kagge-gjengen» og «Trigger-teamet» (fra kommunikasjonsbyrået Trigger) «satte i gang den lange prosessen det var å bli komfortabel med begrepet 'hjernetrening'». Boken fremstår derfor som et produkt som i hovedsak er styrt av kommersielle interesser.

AV RAGNHILD FJELLRO

Et levende byuniversitet

En patriotisk bok som fremhever det dynamiske forholdet mellom Universitetet i Bergen og dets omgivelser.

VON ACHEN, MEYER, RØYRANE OG WEHUS

Kunst og arkitektur ved Universitetet i Bergen.

Fagbokforlaget, 2018
264 sider.

Veil. pris: kr 449

Gjennom fire forskjellige perspektiver – som museums-samling, bygninger, utsmykking og campuskunst – presenteres Universitetet i Bergen i denne boken som et dynamisk, omskiftelig vesen, midt i byen.

Henrik von Achen, professor i kunsthistorie og fagdirektør ved Universitetsmuseet, tar for seg tilblivelseshistorien til den betydelige kirkekunstsamlingen av ikoner, malerier og «den mest omfattende samling i Europa av høymiddelalderens malte alterbordsforsider». De praktiske detaljene rundt innsamling, reiser, økonomi, transportutfordringer, faglige og politiske motivasjoner for å «etablere en forståelse for norsk historie og kulturarv» blir en konkretisering av historien til det som skal bli Universitetet i Bergen – fra grunnleggelsen av Bergens Museum i 1825 til regjeringens vedtak om opprettelsen av universitetet i 1946.

Eva Røyrane, tidligere journalist og i dag seniorkonsulent ved Eiendomsavdelingen, viser hvordan universitetet har «ete seg utover, bygd nytt og bygd om og blitt innlemma i den store byveven av byggekunst fra 1700-tallet til i dag.» Arkitekturhistorie blir universitetshistorie, og rundfarten i de ulike bygningsmassene, fra villaer og bygårder, til realfagsbygg og høyteknologiserteret,

understreker hvor unikt det er at universitetet har fått vokse frem midt i byen (i 1964 stemte kun 16 av 77 bystyreprerentanter mot videre vekst i sentrum).

Siri Meyer, professor i kunsthistorie, tar for seg kunsten som utsmykker universitetet. Også her er historien om kunsten en historie om et universitet i endring. Mens utsmykking først betød innkjøp av ferdige verk, engasjerer man i dag «en kunstner som får et oppdrag knyttet til et gitt sted». I likhet med både samlingen og arkitekturen er altså kunsten stedbunden – og dermed unik. Dette kapitlet er også det som går mest i nærkamp med kunstverkene, og som våger seg på estetiske fortolkninger av kunsten i dialog med universitetet som idé.

Bokens siste kapittel, forfattet av Walter Wehus, står både komplementært og i kontrast til det foregående. Også Wehus er opptatt av den stedbundne kunsten, denne gangen i form av gatekunsten på campusområdet, en samling som i likhet med kirkekunstsamlingen «trolig er den største og mest verdifulle samlingen vi finner hos noen enkeltinstitusjon i Norge». Gatekunsten har – i likhet med universitetet selv – mer og mer blitt ønsket velkommen i sentrumsbildet i Bergen. Gatekunsten er et galleri som i sitt vesen er kommenterende mer enn utsmykkende, og historien om hvordan gatekunsten har spredt seg på en organisk måte fra status som fryktet hærverk til å få en naturlig plass både utenpå og inne i universitetets bygningsmasse vitner på samme tid om institusjonaliseringen av gatekunsten som kunstform og om universitetets vilje til å leve i symbiose med sine omgivelser.

Gjennomgående er boken svært rik på billedmateriale og illustrasjoner, fra 1300-talls altertavler, til arkitektkonkurransetegninger om universitetsområdet på 1900-tallet, den planmessige utsmykningskunsten og den mer tilfeldige gatekunsten på 2000-tallet; cirka 150 billedoppslag er fordelt på bokens 264 sider, og alle de fire forfatterne lar bildene styre teksten. Det er fint, fordi det er med på å understreke det konkrete ved Universitetet i Bergen, Norges eneste ekte byuniversitet (uavhengig av hva kråketærne «OsloMet» skulle bety).

AV KJETIL VIKENE

NYE BØKER AV FORSKERE

PETER DE SOUZA

The Rural and Peripheral in Regional Development. An Alternative Perspective

Routledge, 2018

280 sider

Veil. pris: 115 £

Denne boka har som formål å stimulere til debatt og revurdering av hvordan det rurale og perifere blir behandlet i akademia og politikk. Utgangspunktet er en oppfatning av at landsbygda ofte blir marginalisert til fordel for det urbane i diskusjoner om økonomisk og sosial utvikling. Hvordan kan det rurale bedre integreres i samfunnsplanleggingen? Peter de Souza er førsteamanuensis ved Institutt for økonomifag, Høgskolen i Innlandet.

ANNE BIRGITTE LESETH OG SILJE MARIA TELLMANN

Hvordan lese kvalitativ forskning?

Cappelen Damm Akademisk, 2018

163 sider

Veil. pris: kr 249

Hvordan lese kvalitativ forskningslitteratur med et kritisk blikk? Hvordan avsløre hvilke vurderinger og framgangsmåter som ligger bak kvalitative forskningsdata? Hvordan forstå forskning uten selv å være forsker? Denne boka er et forsøk på å besvare spørsmålene, og er skrevet til studenter på bachelornivå. Anne Birgitte Leseth er førsteamanuensis ved Senter for profesjonsstudier, OsloMet – storbyuniversitetet. Silje Maria Tellmann er forsker ved Nifu.

LISBETH BERGUM JOHANSON OG SILJE SOLHEIM KARLSEN (RED.)

Restart: Å være digital i skole og utdanning

Universitetsforlaget, 2018

224 sider

Veil. pris: kr 429

Hvordan kan digitale læremidler brukes i undervisninga, i alle fag, på alle trinn? Denne boka inneholder både teoretiske perspektiver og empiriske bidrag, og den beskriver bruken av digitale verktøy i praksis. Boka henvender seg til både lærerstudenter, lærere og dem som jobber i lærerutdanninga. Lisbeth Bergum Johanson er førstelektor i samfunnsfag og Silje Solheim Karlson er førsteamanuensis i norsk, begge ved UiT – Norges arktiske universitet.

Hvordan håndterer du forskningsdata?

Hvordan unngå at forskningsdata går tapt, ikke minst når forskere går av med pensjon? Kronikkforfatterne slår et slag for god datahåndtering.

Hva er de praktiske konsekvensene av at både EU (Horizon 2020) og norske myndigheter (Norges Forskningsråd og Kunnskapsdepartementet) i det siste har markert tydelig at ikke bare publikasjoner, men også forskningsdata som genereres gjennom offentlig finansierte prosjekter, skal være tilgjengelige for alle? Undertegnede ønsker å dele noen erfaringer som kanskje kan være nyttige for andre, både på institusjons- og på enkeltforsknernivå.

Moralsk plikt

God forvaltning, og deling av forskningsdata, er helt sentralt for å fremme transparens og kvalitet i forskningen – diskusjonene rundt dette er over. Vi er alle enige om at ordlydene fra forskningsfinansiererne som sier «As open as possible, as closed as necessary» og «Åpen som standard» er både viktige og riktige. For eksempel professor Robert T. Barrett ved UiT og Tromsø Museum – han nærmer seg pensjonsalderen og har samlet inn data om sjøfugler og trekkfugler i over 40 år. Nå blir alle hans data fra et langt forskerliv tilgjengelig for alle. Barrett mener det er flott at alle hans innsamlede forskningsdata kan benyttes av andre i framtida. «Det er bare positivt og artig om mine data og tidsserier kan komme andre til gode, og ekstra fint blir det jo om de refererer til meg. Jeg får en sitering, og samtidig vet andre at det faktisk var jeg som samlet inn dataene.» Per i dag har han arkivert og delt nærmere 30 datasett i UiT Open Research Data-arkivet. «Vi forskere kan alltid skjule oss bak at vi ikke har tid, men vi har faktisk en moralsk plikt. En ting er hva vi har publisert, men man

«Arkivering og deling av data har en veldig sterk smitteeffekt mellom forskere.»

AV LARS FIGENSCHOU, STEIN HØYDALSVIK OG LEIF LONGVA, Universitetsbiblioteket i Tromsø, UiT Norges arktiske universitet

burde være såpass stolt av det man har gjort i løpet av forskerkarrieren, at man lar alt materialet være offentlig tilgjengelig. Til glede for yngre forskere, og alle våre etterfølgere.»

Åpne data ved UiT

Parallelt, og i forlengelsen av arbeidet med åpen tilgang for artikler, har det vært naturlig for oss ved UiT å gjøre det samme med forskningsdata. Vi er enige om at «Open Science» er målet, og derfor måtte vi ha på plass en egen institusjonell policy. Ikke for å påføre forskerne nok en administrativ byrde, men som et styrende dokument i institusjonens streben etter en mer «up to date» håndtering av forskningsdata. Det er jo faktisk arbeidsgiverne våre som i hovedregel har eierskap til de forskningsdataene som forskerne våre genererer. Så ved UiT skal nå forskningsdata gjøres åpent tilgjengelige, såfremt det ikke er juridiske, etiske, sikkerhetsrelaterte eller kommersielle grunner til ikke å gjøre det. For å hjelpe forskerne våre har vi utviklet ulike støttejenester, og da har det vært helt naturlig å ta utgangspunkt i de såkalte FAIR-prinsippene («Guiding Principles for Findable, Accessible, Interoperable and Re-usable Data»), som nettopp er et sett med retningslinjer for hvordan man kan gjøre forskningsdata mest mulig tilgjengelige (se Conzett & Østvand, 2018 for en mer detaljert beskrivelse av utviklingen av støttejenester ved UiT).

Det ble utviklet og etablert et eget arkiv for åpne data (UiT Open Research Data) for våre

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
aksel.vidnes@forskerforum.no

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000.

Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket.

Debattinnlegg honorerer ikke.

egne UiT-forskere, og deretter etablerte vi et arkiv for eksterne institusjoner og forskere (DataverseNO). Parallelt fant vi det nødvendig å lokalisere et passende arkiv og/eller tjeneste for lagring eller publisering av datahåndteringsplaner, noe vi fortsatt jobber med. Videre etablerte vi et undervisningsopplegg hvor forskerne og ph.d.-studentene kunne lære hvordan man utarbeider en datahåndteringsplan, og hvordan man på best mulig måte, etter FAIR-prinsippene, arkiverer og deler data. Dette undervisningsopplegget måtte matche de krav og forventninger som EU og NFR nå la på våre forskere og ph.d.-studenter. I tillegg ble det laget en egen forskningsdataportal ved UiT, hvor forskerne skal finne all nødvendig informasjon og hjelp.

Fordelene ved god datahåndtering

Vi har gjennomgående samarbeidet med de mest motiverte forskerne, og så brukt disse som ambassadører når tjenestene våre etter hvert skulle gjøres kjent. I tillegg har det selvfølgelig vært nødvendig å formidle hvilke fordeler forskerne har av god forskningsdatahåndtering. Vårt arbeid med å bevisstgjøre fagmiljøene og forskerne, samt alle implementerte opplæringstiltak, har så vært fulgt opp med to ulike prosjektbaserte tiltak. I 2015 kjørte vi i gang et pilotprosjekt hvor vi tok tak i alle positive forskere, uavhengig av disiplin, som ville arkivere og gjøre sine forskningsdata tilgjengelige for andre. Hensikten med dette prosjektet var å (i): få erfaring med tilrettelegging av teknisk infrastruktur for et institusjonelt arkiv for forskningsdata, (ii): kartlegge behov for kompetansebygging og støttetjenester for forskere som skal bruke en slik tjeneste, (iii): foreslå en forvaltningsmodell for forskningsdata ved institusjonen, og sluttelig (iv): prøve å beskrive hva som må til for å iverksette en slik tjeneste i full skala. I 2017 startet vi så «Seniorprosjektet» (et treårig prosjekt) som har som formål «å sikre at verdifulle forskningsdata ikke går tapt når en seniorforsker ved institusjonen slutter, og å gjøre dataene anvendbare i fremtidig

«Vil du prøve å være en aktiv og åpen forsker, som ikke går baklengs inn i fremtiden?»

forskning». Det finnes mye empiri på at dataene som ligger hos forskerne som er på vei ut av forskningen (pensjon), er de som er mest utsatte for å gå tapt, og dette er et kjempeproblem for institusjonene. I dette prosjektet hjelper vi enkeltforskere med tilrettelegging av deres egne forskningsdata, nettopp med henblikk på trygg lagring og tilgjengeliggjøring. Vi vurderer tilstand, ev. mangel på struktur og metadata, sårbarhet, hvilke formater dataene er lagret på, graden av unikheter og så videre. Seniorprosjektet vårt har nådd ut til mange, men vi merker at det er en slags treghet i systemet. Med det mener vi at veien er veldig lang fra det øyeblikk en forsker bestemmer seg for at «det å ta vare på og dele data» er en god ide – til det øyeblikket det faktisk kan publiseres ett nytt datasett i UiT Open Research Data-arkivet. Dette kan sikkert ha mange grunner. De som imidlertid synes å være de mest presserende årsakene, sett fra vårt ståsted, er at mange (eldre) gjennom en lang forskerkarriere ikke har tenkt på struktur, det å dokumentere dataene sine godt, og andre beskrivelser og metadata. Derfor er det faktisk en ganske stor faglig jobb som må gjøres, før vi i prosjektet kan ta over og gjøre vår del av jobben (det å være en hjelper og data-kurator). Det skal dog sies at det også finnes eksempler på det motsatte. På den korte tiden prosjektet har vært i gang, ser vi også at det har skjedd mye positivt ved vår institusjon, UiT, og særlig med hensyn til de generelle holdningene ovenfor «Open Science». Prosjektet har fått veldig god drahjelp fra den nye forskningsdatapolicyen, og samtidig opplever vi at for mange forskere (og kanskje særlig de eldre) er dette med arkivering og deling av forskningsdata en modningssak. Når de så

får bruke den tiden det tar å tenke igjennom hva dette innebærer, så er de aller fleste enige med oss. Økt publisering av forskningsdata gir økt synlighet og er til fordel, både for egen forskning, for institusjonen og for samfunnet. Samtidig ser vi også at arkivering og deling av data har en veldig sterk smitteeffekt mellom forskere.

Hva kan du selv gjøre?

Når det gjelder håndtering av forskningsdata, så er det ikke så mye som må til. Det er nok at den gjennomsnittlige forskeren endrer bittelitt på arbeidsrutinene sine. Tar man hensyn til, og har FAIR-prinsippene i bakhodet når man starter et nytt forskningsprosjekt, går egentlig det meste av seg selv. Hva kan jeg gjøre for at dataene mine skal være lett å finne for andre? Hva kan jeg gjøre for at dataene skal være lett tilgjengelige? Er arkivet jeg bruker, i stand til å «snakke» med andre arkiver og søkemotorer, slik at mine data faktisk dukker opp når det sitter en ung student i Etiopia og søker etter nettopp det mine data sier noe om? Og sluttelig, hva kan jeg gjøre for å sikre at mine data lettest mulig kan gjenbrukes av andre? Det finnes meget enkle oppskrifter for å oppfylle disse standardene og/eller kravene, og de er bare ett tastetrykk eller to unna. Undertegnede anslår at dersom man som forsker investerer en time eller to (nei, ikke noe særlig mer!) så bør man være i stand til å behandle sine egne data på en FAIR måte. Så vil du, når det gjelder forskningsdataene dine (ja, ups ... glemte i farta at det er jo arbeidsgiveren din som i hovedsak eier «dine data»), fortsette å jobbe slik du alltid har gjort, eller vil du prøve å være en aktiv og åpen forsker, som ikke går baklengs inn i fremtiden? Valget er ditt (nei, ups ... valget er jo ikke ditt lenger). De som finansierer forskningen, sier jo både at du «bør», og at du «skal». Så brett opp ermene – og hiv deg rundt (som vi sier i Tromsø)!

Flertallet opplever søknadsprosessen som nyttig

Det betyr ikke at Forskningsrådet ikke kan bli bedre. Vi arbeider kontinuerlig for å forbedre kvaliteten på søknadsbehandlingen, skriver John-Arne Røttingen.

EVALUERING: Fagfelleevaluering er ikke en objektiv virksomhet. Det viser all forskning om nettopp fagfelleevaluering. Forskere er klar over dette og er vant til å få fagfelleevalueringer på sine forskningsartikler som kan sprike i ulike retninger og være av variabel kvalitet og omfang. Som forskere er vi ikke ukjente med at en artikkel kan få en helt annen vurdering i tidsskrift nummer to enn det første vi forsøkte. Tilsvarende vil også fagfelleevalueringer av prosjektsøknader sprike og kunne ha varierende kvalitet. Som i redaktørens jobb i fagtidsskriftene etterstreber vi i Forskningsrådet å sørge for at fagfelleevalueringen er god og gir et riktig bilde og en konstruktiv tilbakemelding til søkerne. Det betyr at eksperter som ikke gjør grundig nok arbeid, ikke vil få fornyet tillit ved neste korsvei. Det betyr også at vi i Forskningsrådet benytter paneler som sammen kan gi en samlet vurdering av prosjektet.

I et innlegg i Forskerforum nr. 2/2018 retter professor Leiv K. Sydnes kritikk mot evalueringen av forskningsprosjekter i Forskningsrådet og andre institusjoner som finansierer forskning.

Sydnes hevder blant annet at det ikke er «måte på hva kompe-

AV JOHN-ARNE RØTTINGEN, administrerende direktør i Norges forskningsråd

tente forskere og fagfolk får seg til å skrive anonymt uten faglig belegg». I Forskningsrådet benyttes ikke anonyme eksperter i søknadsvurderingen. Alle navnene på fagekspertene publiseres på våre nettsider og er offentlig tilgjengelig når søknadsbehandlingen er avsluttet. Fagekspertene er også klar over at navnene deres vil bli offentliggjort. Søkerne får opplyst hvilke eksperter som har deltatt i vurderingen av deres søknad. Mye av arbeidet med søknadene foregår i paneler med flere medlemmer som diskuterer seg fram til en felles vurdering som formidles til søkerne. Slik sikrer vi at det er flere fagpersoner involvert i evalueringsprosessen, og vi blir mindre sårbare med hensyn til eventuelle personlige synspunkter. Det legges ned mye arbeid i å sette sammen paneler med riktig kompetanse til å vurdere søknadene. De siste årene har det pågått en interessant debatt om hvorvidt alle ledd i prosessen rundt fagfelleevalueringen bør være offentlig

tilgjengelige, og Forskningsrådet vil se nærmere på om vi skal gå enda lenger i retning av åpen fagfelleevaluering.

Sydnes ønsker – med henvisning til DORA-erklæringen – at forskernes vitenskapelige produksjon skal leses og vurderes på bakgrunn av innholdet i publikasjonene og ikke ut fra hvilke kanaler de er publisert i. Forskningsrådet støtter prinsippene i DORA og ønsker ikke at «impact factor» skal brukes i søknadsvurderingen. Vi har som mål å etterleve DORA i størst mulig grad, og vil alltid vurdere den faglige kvaliteten i prosjektsøknaden på egne ben. Men det er noen utfordringer knyttet til å vurdere søkerens tidligere forskning gjennom å studere enkeltartikler, særlig når søknadsomfanget er stort. De siste årene har Forskningsrådet for eksempel mottatt mellom 1200 og 1400 søknader til FRIPRO alene. Det vil være en svært ressurskrevende oppgave for medlemmene i ekspertpanelene å lese et knippe utvalgte publikasjoner fra hver enkelt søker. Det som ofte skjer i praksis, er da at fagekspertene foretar en skjønnsmessig vurdering av omfanget av søkerens vitenskapelige arbeid og hvor de har publisert innenfor de respektive fagfeltene. Dette inngår i en helhetlig vurdering av søkerens

kompetanse, hvor også andre faktorer enn publiseringen blir lagt vekt på.

Forskningsrådet mottar årlig mellom 5000 og 6000 søknader til nye FoU-prosjekter. Innvilgelsesprosenten i mange av virkemidlene er svært lav grunnet tilgjengelig budsjettamme. Det er ikke til å unngå at en del søkere blir skuffet over avslag, og mener fagekspertene enten tar feil eller at vurderingene er dårlig begrunnet. Hverken Forskningsrådets system for søknadsbehandling eller annen fagfelleevaluering er perfekt. Av og til skjer det feil, eller vurderingene er mangelfulle. Samtidig viser en undersøkelse fra NIFU (NIFU-rapport 2016:43) at flertallet av søkerne opplever søknadsprosessen som nyttig, selv om de får avslag. Også Forskningsrådets egne brukerundersøkelser viser at et stort flertall av både søkere og prosjektledere har et positivt helhetsinntrykk av vår virksomhet.

Dette betyr ikke at vi ikke kan bli bedre både når det gjelder kvaliteten på de vurderingene som gjøres, og tilbakemeldingene til søkerne. Forskningsrådet arbeider kontinuerlig med blant annet rutiner og metoder for valg av eksperter, hvordan ekspertpanelene settes sammen og arbeidet i panelene gjennomføres. Vi gjennomfører jevnlig evalueringer av virkemidlene våre og utvikler dem med sikte på bedre kvalitet i alle ledd av virksomheten, inkludert søknadsbehandlingen.

«Eksperter som ikke gjør grundig nok arbeid, vil ikke få fornyet tillit ved neste korsvei.»

Hvorfor norsk på norske universiteter?

«Det må snakkes norsk på norske arbeidsplasser», uttalte Arbeiderpartiets nestleder Hadia Tajik nylig. Det var neppe universiteter og høyskoler hun hadde i tankene. Men kunne kravet ha gyldighet også hos oss?

Faktisk fikk vi for noen tiår siden forbud mot å tilby studier på norsk til utenlandske studenter som var kommet til landet som del av u-hjelpsprogrammer. De skulle ikke forlenge oppholdet unødig ved å lære norsk, som også kunne øke «faren» for at de ville bli værende og få jobb og familie i Norge, i stedet for å vende hjem til sine opprinnelsesland og bidra til å utvikle dem.

Siden har dette fortsatt, med at også masterprogrammet for norske studenter noen steder nå bare undervises på engelsk, selv om de fleste kandidatene forventes å bli boende i Norge etter eksamen.

Hvem vil søke seg til arbeidsplasser hvor alle vitsene er på polsk, spør Tajik retorisk. Siden alle norske 19-åringer er vant til (minst like dårlig) humor på engelsk fra TV-skjermen, er dette ingen høy terskel når de kommer til studiesteder hvor engelsk er arbeidsspråk. Studenter søker seg i flokkevis til masterprogrammer med internasjonal vinkling og med utenlandsopphold innlagt. Dyktige utenlandske forskere får stillinger ved våre læresteder.

Alt dette er gledelig. Det

ville være uheldig om vi skulle lage egne lokale standarder for forskning og utdanning i Norge, som ikke holdt følge med det som ellers skjer i verden. Norske studenter og kandidater bør få anledning til å vinne seg erfaring ute og besøke ledende forskningsmiljøer i andre land. Vi er et lite land og har ikke mulighet til å ha spisskompetanse på mer enn noen få områder. Desto viktigere er det at vi kan sende studenter ut, slik at de kan hente hjem den beste oppdaterte kunnskap. Og dette har selvsagt betydning langt ut over vitenskapen selv, både for studentenes personlige utvikling og for landet som helhet. Isolasjon kommer det sjelden noe godt ut av.

Men er det noen faremomenter også i dette?

Når vi i det hele tatt har opprettet universiteter og høyskoler her i landet, er det fordi de skal bidra til å gjøre Norge til et godt samfunn for dem som bor her. Og de som bor her, snakker norsk. Hvis Tajik får det som hun krever, vil også polske bygningsarbeidere i Norge fortelle vitsene sine på vårt språk.

Hvilken konsekvens vil det ha hvis de som har fått høyere utdanning, har hatt engelsk som arbeidsspråk, mens de som ikke har det, kommuniserer på mer og mindre mangelfullt norsk?

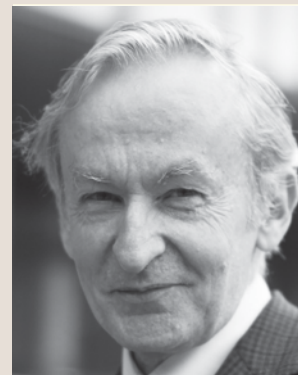
Vi har hatt et viktig komparativt fortrinn i vårt land. Eliten har greid å kommunisere med

«vanlige folk». Dette har vært et mål for språkpolitikk og utdanningspolitikk fra Schweigaard til Helge Sivertsen. Og det har faktisk virket. Språkbarrierer som effektivt stopper kommunikasjon mellom overklasse og arbeidere i land som Storbritannia og Frankrike, har vi hatt langt mindre av i Norge. Norske bedrifter har nytt godt av dette i konkurransen med utenlandske. Den norske velferdsstaten forutsetter at det ikke er noe høyt skille mellom utdannet ekspertise på den ene siden og klienter og pasienter på den andre, som ville kunne undergrave tilliten som velferdsstaten er avhengig av.

Språk er mer enn kommunikasjon. Språk er en forutsetning for fellesskap. Og det kan være et redskap for integrasjon, for å skape og vedlikeholde fellesskap, som Tajiks spissformuleringer minner oss om.

Universiteter og høyskoler har et selvsagt ansvar for å holde det norske fellesskapet ved like, og for å holde det norske språket levende – også som instrument for faglig kommunikasjon. Det er vår oppgave ikke bare å delta i en overnasjonal faglig offentlighet, men like mye å gjøre faglig kunnskap tilgjengelig for det samfunnet vi lever i. Og for å få *det* til, må vi være i stand til å formulere og formidle vår kunnskap på norsk.

Det som er skrevet på engelsk, er ikke i seg selv bedre enn det som er skrevet på norsk. Men noen ganger kan det være mer hensiktsmessig å kommunisere på det ene språket eller det andre.

AV JOHN PETER COLLETT
professor i historie ved
Universitetet i Oslo

**«Språk er mer enn kommunikasjon.
Språk er en forutsetning for fellesskap.»**

Gjesteskribentene skriver
sant og subjektivt om forskning.
De faste gjestene er John Peter Collett,
Guðrún Jónsdóttir, Oddveig Storstad
og Lorenz Khazaleh.

Er kontingenten høyere enn nødvendig?

Forskerforbundet bør bruke medlemmenes penger med nøkternhet, mener innsenderne.

FORSKERFORBUNDET: Høsten 2017 fikk lokallagene en høring om bruk av kontingentmidler, og noe av bakgrunnen så ut til å være at enkelte lokallag gir en betydelig del av inntektene sine til velledige formål. I vårt lokallag strever vi også med å bruke opp lokallagskontingenten, så det er lett å forstå at noen velger å gi penger til gode formål. Spørsmålet i høringa var imidlertid ikke om kontingenten til lokallagene var for stor, men

AV GUNNAR ARISHOLM, STINE RICHARDSEN OG THOR ENGØY, styremedlemmer i Forskerforbundets lokallag ved Forsvarets forskningsinstitutt

hva de skal få lov å bruke den til!

Siden Forskerforbundets formål blant annet er å ivareta medlemmenes økonomiske interesser, bør det bruke penger med nøkternhet og unngå at kontingenten blir høyere

enn nødvendig. Et bidrag til dette målet burde være å la lokallagene bestemme sin del av kontingenten, innenfor visse rammer, slik at de får motivasjon til å drive nøkternt og effektivt.

På kurs og møter er det nyttig og inspirerende å snakke med andre tillitsvalgte og utveksle erfaringer. I den sammenhengen er de uformelle samtalene viktige, så vi forstår godt at forbundet ønsker at alle deltakerne overnatter og er med på felles middag. Vi syns imidlertid at serveringa godt kan være enklere uten at det reduserer utbyttet av møtet. Hadde det ikke vært nok med tre retter til middag i stedet for fem? Og de som vil ha alkohol, kan vel kjøpe det selv?

På møtene har vi også lagt merke til at både vårt og andre lokallag ofte sender flere deltakere. Det kan det i mange tilfeller være god grunn til, men når det ikke er deltakeravgift, får lokallagene liten motivasjon til å veie nytten mot kostnaden. Hadde det vært en idé at lokallagene betaler en egenandel for å sende mer enn én deltaker?

En annen grunn til å holde kontingenten nede er rekruttering. På vår arbeidsplass har Forskerforbundet sterk konkurranse fra andre fagorganisasjoner, og når vår kontingent er høyere enn andres, sliter vi med å rekruttere nye medlemmer.

«Hadde det ikke vært nok med tre retter til middag i stedet for fem? Og de som vil ha alkohol, kan vel kjøpe det selv.»

Kontingentdebatt er alltid velkommen!

Ja, Forskerforbundet bør forvalte sine inntekter fornuftig og edruelig, skriver generalsekretær Hilde Gunn Avløyp.

FORSKERFORBUNDET: «Siden Forskerforbundets formål blant annet er å ivareta medlemmenes økonomiske interesser, bør det bruke penger med nøkternhet og unngå at kontingenten blir høyere enn nødvendig», skriver tre styremedlemmer ved Forsvarets forskningsinstitutt – Gunnar Arisholm, Stine Richardsen og Thor Engøy – i et debattinnlegg i Forskerforum.

Jeg er helt enig med de tre:

AV HILDE GUNN AVLØYP, generalsekretær i Forskerforbundet

Forskerforbundet bør forvalte sine inntekter fornuftig og edruelig. Og forvaltningen er ikke bare knyttet til kurs med påfølgende middag – vi må til enhver tid forvalte medlemmenes penger på

en måte som best mulig ivaretar deres interesser.

Forbundets økonomi er solid. Vi har tilstrekkelige midler til å møte store og alvorlige streiker, og vi bruker mye midler til opplæring og utvikling av vårt omfattende tillitsmannsapparat. Det er de tillitsvalgte som i hovedsak er målgruppen for våre kurs og konferanser, og de fortjener et godt tilbud når de bruker tiden sin på kompetanseutvikling til beste for våre medlemmer. Lokallagene i Forskerforbundet tilføres mer ressurser enn i de fleste andre fagforeninger.

Kontingenten i Forskerforbundet er i dag på 462 kroner i må-

neden for medlemmer i full jobb. Det er helt riktig og nødvendig at vi har fokus på kontingentstørrelsen og hvordan vi bruker pengene forbundet forvalter. Kontingentsatsen må ikke være på et nivå som hindrer at folk organiserer seg.

Det er Forskerforbundets representantskap – vårt høyeste organ – som avgjør kontingentsatsen. Det er alltid mulig å bli enda bedre på forvaltningen av kontingentmidlene, og jeg håper at Arisholm, Richardsen og Engøys innspill i Forskerforum vil bidra til at størrelsen og bruken av kontingenten blir tema også på representantskapet til høsten.

«Kontingentsatsen må ikke være på et nivå som hindrer at folk organiserer seg.»

Fremtidens kontor- løsninger lages nå

Vi må ikke velge enten cellekontor eller åpen kontorløsning.

KONTORPLASS: En av de viktigste oppgavene Statsbygg har, er å gi råd når staten har behov for nye arealer, enten virksomheten skal leie i markedet eller bygge nytt. En rekke vurderinger og utredninger blir gjort i tett samarbeid med brukerne av de nye lokalene. Virksomhetens behov for fremtiden spiller en viktig rolle. Skal universitetet ta imot mange flere studenter? Skal høyskolen legge vekt på større samhandling mellom avdelingene? Hva slags arbeidsmetoder vil virksomheten bruke når bygget står ferdig? Hvor fleksibelt skal bygget være for å møte en fremtid vi ikke helt kjenner?

Mange spørsmål må besvares før vår kunde bestemmer seg for hva som er den beste løsningen for dem. I dette arbeidet er det opplagt nyttig at virksomheten trekker veksler på sine medarbeideres kompetanse og innspill. Samtidig stilles det krav til ledelsen som skal manøvrere virksomheten inn i fremtidens arbeidsplass.

For alle statlige virksomheter er det satt en arealnorm på 23 kvadratmeter per hode. Arealnormen er beskrevet i Kommunal- og moderniseringsdepartementets instruks. 23 kvadratmeter åpner for alle muligheter: cellekontorer, åpne løsninger, fellesrom, stillerom, møterom, multirom, med mer – alt kunden trenger for å gjøre jobben best mulig. Moderne aktivitetsbaserte arbeidsplasser har alle disse løsningene. Det gjør det mulig å velge rom eller plass ut fra dagens oppgaver.

Arealnormen krever ikke at vi må velge enten cellekontor eller åpen kontorløsning. Men det er smart å vurdere hva som er hensiktsmessige kontorløsninger for oppgavene som skal løses i fremtiden. Hva som er hensiktsmessig, handler om totalarealet, hva institusjonen kan betale, energiforbruk, klimafotavtrykk, arbeidsmetoder, kunnskapsdeling, bruk av teknologi

«Arealnormen er
satt høyere i Norge
enn i EU.»

AV HARALD
NIKOLAISEN,
administrerende
direktør i Statsbygg

og hva kunden ønsker at institusjonen skal få til når bygget er ferdig og fremtiden er her. Dette er vurderinger ledelsen og medarbeiderne må gjøre sammen med oss i Statsbygg.

Hvorfor 23 kvadratmeter? Arealnormen er basert på løsninger i EU-land, erfaringer og løsninger i privat sektor, forskning, Statsbyggs faglige vurderinger og erfaringer fra egne bygg. Med andre ord, et variert kunnskapsgrunnlag. Arealnormen er satt høyere i Norge enn i EU.

Det er ikke nytt at det tenkes arealeffektivitet, og det har lenge vært praktisert ulike former for åpne kontorløsninger både i privat og offentlig sektor. I Statsbygg praktiserer vi nå arealnormen, med ulike løsninger. Erfaringene våre er svært positive. Vi ser hvor viktig det er med teknologi som fungerer, nok møterom og stillesoner og enkle spilleregler for arbeidsområdene. Vi ser også at samhandling og kunnskapsdeling på tvers av faggrupper øker, og dette stimulerer til nye og fruktbare arbeidsformer.

Forskningen på dette området er på ingen måte entydig, men viser at det er mange variabler som påvirker hvordan en åpen kontorløsning fungerer. God gjennomføring av et kontorkonsept handler om å forstå brukernes reelle behov slik at de kan utføre arbeidsoppgavene sine på en god måte. Vi vet også at ledelse, kultur og endringsvilje betyr mye for hvordan en løsning fungerer.

Det kan ikke konkluderes med at åpne løsninger bare skaper problemer. Om én åpen løsning ikke fungerer, er det likevel ikke slik at alle åpne løsninger er dårlige. Når vår kunde velger å utvikle moderne aktivitetsbaserte arbeidsplasser, må løsningene understøtte virksomhetens oppgaver og bidra til at medarbeiderne leverer sitt beste. Da skaper vi gode kontorløsninger for fremtiden.

VIL DU SKRIVE
HISTORIEN OM DEN
NORSKE
STUDENTBEVEGELSEN?

Søknadsfrist 20. mars 2018.

Norsk studentorganisasjon (NSO) er en nasjonal interesseorganisasjon for 30 ulike studentdemokrati ved norske universiteter og høyskoler. Studentdemokratiene representerer om lag 230 000 studenter.

NSO skal gi ut en bok om historien til den organiserte studentbevegelsen i Norge. Prosjektbeskrivelsen kan leses på student.no/historie

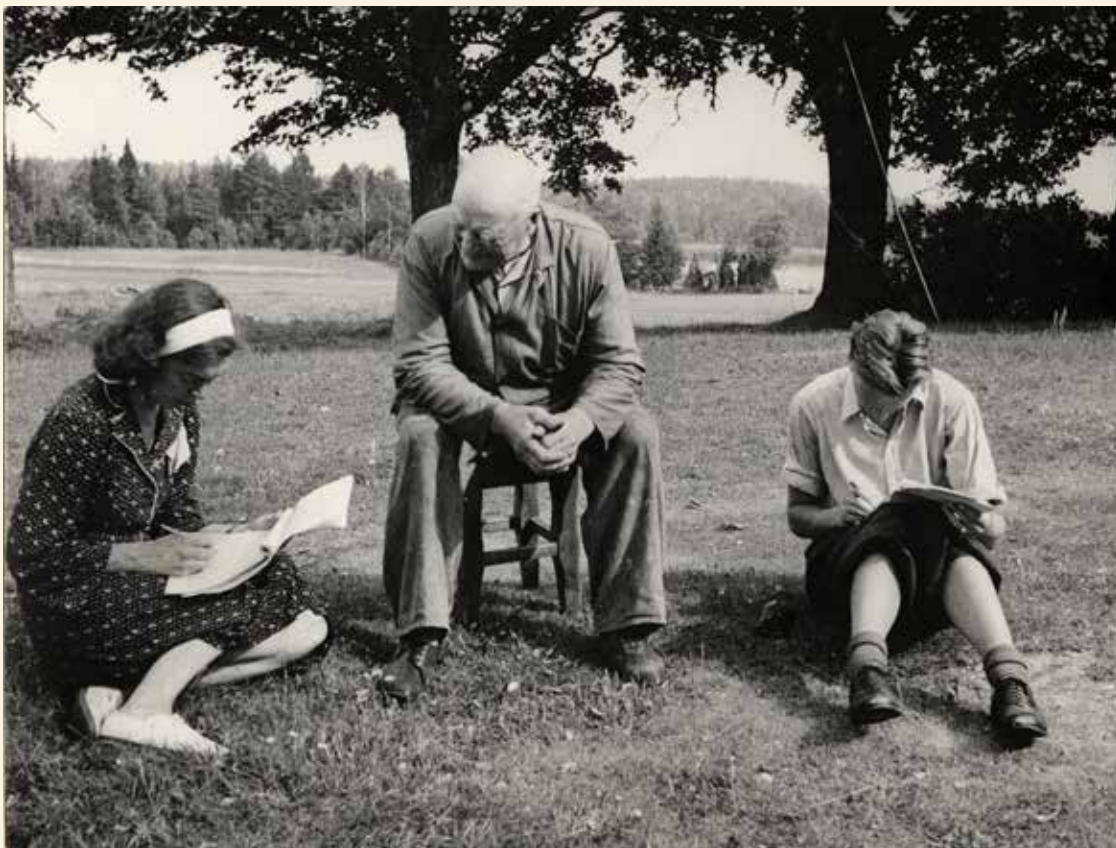
Det utlyses et forfatteroppdrag innenfor en ramme på 3 årsverk. Kontrakt inngås mellom forfatter og NSO, fortrinnsvis med oppstart innen utløpet av 2018.

Boken skal være et meritterende, vitenskapelig arbeid som utgis av et akkreditert forlag, og være utformet på en måte som er tilgjengelig for allmenheten.

Søker må minimum ha mastergrad, fortrinnsvis innenfor historie/ humaniora/ samfunnsvitenskap.

Søker bes om å legge ved et CV og en kort synopsis (maks to A4-sider) som viser hvordan prosjektet er tenkt utformet til nso@student.no

Spørsmål om oppdraget kan rettes til leder av bokkomiteen, John Peter Collett (professor ved UiO) på j.p.collett@iakh.uio.no eller fungerende daglig leder, Bjørn-Anders Hind, på bjorn-anders@student.no eller telefon 22 04 49 70.

På leit etter ord

«To dialektforskere fra Norsk Målførearkiv sitter på gress og noterer. Informant Jens Bollerød sitter på stol i midten.» Slik heiter det i arkivteksten til dette fotografiet, som er velviljug utlånt frå Museum for universitets- og vitskapshistorie ved Universitetet i Oslo (UiO). Biletet er teke i Halden i 1947, og dei to dialektforskarane er Inger Frøyset (1908–1979) og Johan A. Schultze (1924–2012).

Målførearkivet låg under Nordisk institutt ved UiO, og dreiv mellom anna med registrering av dialektord og opptak av dialektbruk. I 2016 overtok Universitetet i Bergen ansvaret for Norsk ordbok og språksamlingane til UiO. Med på dette flyttelasset var òg Målførearkivet.

Dei to dialektforskarane vart verande ved sin leist. I 1978 fekk førsteamanuensis Inger Frøyset eit eige heidersskrift – *På leit etter ord* – frå medarbeidarar og studentar ved Målførearkivet. Her står det at Frøyset kom frå Vegusdal, og var ekspert på dialektar i Agder. Johan A. Schultze var ein av bidragsytarane i skriftet, med artikkelen «Eidangerprestane på 1500-talet, og noko om prestegjeldet».

I forordet er valet av tittel på heidersskriftet forklåra: «Før i tida gjorde personalet i Norsk Målførearkiv ofte oppskrivingsferder i lag, og delte arbeid, slit og moro. Til oppsang på desse ferdene bruka vi gjerne: 'At far min kunne gjera'. Vi tykte lina: 'Eg går her stundom sliten og leitar etter ord' høvde så vel på våre arbeidskår.»

Vi vonar at dialektforskarane kom djupt inn i Halden-dialekten denne vakre sommardagen.

Foto: Museum for universitets- og vitskapshistorie, UiO
Fotograf: ukjend

Vinnere av Hjernekraftprisen

Vinneren av Hjernekraftprisen 2017 og 40 000 kroner er Jan Magne Gjerde fra UiT Norges arktiske universitet, for bidraget «Berg, bjørner og landskap». Tre andre bidrag deler andreplassen og får 20 000 kroner hver.

Disse er: Laura Sommer og Christian A. Klöckner fra NTNU, for bidraget «Pollution Pods – Art as a motor of climate change action», Bent Christen Braskerud fra Oslo kommune med bidraget «Varmere, våtere, villere – bedre?» og Jørgen Haave fra Telemark Museum for bidraget «Ibsens kjøkken».

Det kom inn nærmere 50 bidrag til årets pris, og juryen hadde en utfordrende jobb med å kåre vinnerne. På forskerforbundet.no kan du lese vinnerbidragene og omtale av prisutdelingen som fant sted 1. mars.

– For mye prat og for lite handling

I år etter år har regjeringen og institusjonene lovet å bedre situasjonen for de mange forskerne uten fast jobb. Nye tall viser at lite har skjedd. Midlertidigheten ved statlige universiteter og høyskoler fortsetter å være stabilt høy, og er uendret også i 2017, viser tall fra Statens database for høyere utdanning (DBH) som Forskerforbundet har sammenstilt. Forskerforbundets leder Petter Aaslestad er lei av brutte løfter.

– Det mangler ikke på gode intensjoner, både statsråder og rektorer har vært krystallklare på at midlertidigheten må ned. Men det snakkes for mye og handles for lite. Hvis ikke institusjonene raskt skjerper sin praksis, må lovverket strammes inn, mener Aaslestad.

Forskning må få en sentral plass i kulturmeldingen

Vi kan ikke ruste norsk kulturpolitikk for fremtiden uten aktiv bruk av forskning og kunnskapsutvikling. Det var hovedbudskapet da Petter Aaslestad deltok på Kulturdepartementets innspillskonferanse til den kommende kulturmeldingen.

– Forskning og kunnskapsutvikling må få en sentral plass i meldingen. Det vil styrke norsk kulturpolitikk. Formidlingen som drives av museer og andre kulturinstitusjoner må være forskningsbasert, og de ansatte må ha arbeidsvilkår som muliggjør forskning og forskningsbasert formidling, understreket Aaslestad.

Han mente forskningspotensialet innenfor arkiver, biblioteker og museum ikke utnyttes godt nok i dag, fordi det ikke prioriteres ressurser og stillinger til forskning. Les vårt innspill på forskerforbundet.no.

Fortsatt er mer enn to av tre professorer menn

Det viser et notat som Forskerforbundet har laget om kjønnsbalanse i universitets- og høyskolesektoren. Samlet sett har kvinneandelen i vitenskapelige stillinger gått fra 40,8 til 46,4 % på ti år.

Fortsatt er bare 29,3 % av professorene kvinner. Veksten i kvinneandelen er på rundt ett prosentpoeng i året. Om det fortsetter i dagens tempo, vil det ta rundt ti år

før man når målet om 40 prosent kvinnelige professorer. NTNU hadde i 2017 den laveste andelen kvinnelige professorer (24,5 %).

Blant universitets- og høyskolelektorene er det derimot kvinneflertall. To av tre lektorer er kvinner, og andelen har vært svakt økende de siste fem årene. Kvinneflertall er det også hos de administrativt ansatte. Les notatet på forskerforbundet.no.

EI World Women's Conference 2018

The 3rd Education International (EI) World Women's Conference was held from 5–7 February 2018 in Marrakech, Morocco. The global education union movement discussed gender equality in education and academic leadership. Women are still outrageously underrepresented in leading positions in universities around the world.

The conference «Finding a way through 'the Labyrinth': Women, education, union and leadership» was attended by 300 participants. NAR Executive Board Member Ellen Karoline Dahl and Chief Adviser Jorunn Dahl Norgård represented Norwegian university teachers and researchers on the move for equality.

Gjennom foretak til frihet?

Regjeringen vil undersøke om en foretaksmodell kan gi universitetene og høyskolene større frihet. Men resultatet kan bli det motsatte, skriver Forskerforbundets leder Petter Aaslestad i en kronikk i Morgenbladet.

Det er grunn til å lytte til ledelsen ved universitetene og høyskolene når de mener dagens modell gir for liten fleksibilitet knyttet til budsjetter, lån og eiendomsforvaltning. Men dette er utfordringer som kan løses uten å skyve akademia over i en foretaksmodell eller andre særlige tilknytningsformer utenfor staten.

Iselin Nybø bør gå i dialog med institusjonene for å se på hvilke tilpasninger som må til for å sikre større budsjettmessig handlingsrom, skriver Aaslestad. Du kan lese kronikken på forskerforbundet.no.

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet** har 22 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet** arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer følgende tillitsvalgtkurs i april 2018:

- 11.–12. april: Sektorseminar for lokallag ved helseforetak og sykehus
- 17. april: Kurs i styrearbeid i lokallaget
- 23.–25. april: Grunnopplæring i lov- og avtaleverk i statlig sektor
- 26.–27. april: Kurs i presentasjonsteknikk og retorikk (Svolvær)

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2016–2018: Petter Aaslestad, NTNU (leder), May-Britt Ellingsen, NORUT Tromsø (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Tom Roar Eikebrokk, Universitetet i Agder, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Kristian Møllestad, Presteforeningen, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Kristin Ran Choi Hinna, Høgskulen på Vestlandet (1. vara), Rolf Borgos, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Inger Auestad, Høgskulen på Vestlandet (3. vara).

SEKRETARIATET: Generalsekretær: Hilde Gunn Avløyp. Stab: Spesialrådgiver Frank O. Anthon, kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rognmo.

Arbeidslivsavdelingen: avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, rådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, rådgiver Vegard Thorbjørnsen, seksjonsleder/advokat Ann Turid Opstad, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen, **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Natasa Duric, rådgiver Nina Fjeld, rådgiver Synne Freberg, rådgiver Renate Storli.

Administrasjonsavdelingen: administrasjonssjef Birgitte Olafsen, fagansvarlig HR og administrasjon Kjetil Tønseth Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, IT-konsulent Inger Marie Højfeldt, seniorrådgiver Aina Nilssen, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomikonsulent Karin Haug, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Rita Kvæl, seniorkonsulent Linda Pettersson, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Brit Helen Hesselberg, konsulent Tore Sandnes, seniorkonsulent Ane Rinnaas Skuseth.

Styrket norsk supermodell?

AV BJØRN T. BERG,
sjef for arbeids-
livsavdelingen i
Forskerforbundet

Stortingsflertallet vedtok 31. januar at regjeringen skal «fremme sak til Stortinget med forslag som bidrar til at organisasjonsgraden kan økes, som en anerkjennelse av betydningen av at mange arbeidstakere velger å være fagorganisert».

Den norske modellen med trepartssamarbeid, sterke fagforeninger, sterke arbeidsgiverorganisasjoner og sentralt koordinerte kollektive lønnsforhandlinger har gitt gode velferdsordninger, høy produktivitet, små lønnsforskjeller og høy yrkesdeltakelse. Partsamarbeidet har også vært en suksess lokalt i virksomhetene ved at samarbeidet mellom arbeidsgiver og ansatte gir bedre løsninger for

begge parter. Modellen har vært bærekraftig over tid, og det er derfor flott at det arbeides med tiltak for å ivareta en av forutsetningene for modellen – nemlig organisasjonsgraden.

Den norske modellen hylles og støttes både av arbeidsgiverorganisasjoner som Blyverket i Virke, som mener at norske bedrifter nyter godt av at vi har sterke, tøffe og ryddige fagforeninger, og av regjeringen som vil videreutvikle det beste i den norske modellen og mener det er en konkurransefordel at Norge har et arbeidsliv med høy organisasjonsgrad. Modellens suksess havnet i februar 2013 til og med på forsiden av The Economist med de fete typene «The next supermodel».

Det er verdt å merke seg at vedtaket på Stortinget skjedde mot stemmene til regjeringspartiene. Regjeringspartiene mente at man må respektere dem som ikke organiserer seg, og at organisasjonsgraden er organisasjonenes ansvar ved at de må sørge for å være attraktive.

Årsakene til at de uorganiserte ikke vil organisere seg, er ikke nødvendigvis ideologiske. En fersk undersøkelse fra AFI og FAFO viser at de fleste arbeidstakere er uorganiserte rett og slett fordi de ikke har blitt spurt.

Samtidig opplever ikke alle arbeidstakere at de står fritt til å kunne organisere seg. Svenssonstiftelsen la nylig frem en undersøkelse som viser at mange – en av ti – er uorganiserte i frykt for represalier.

Det er heller ikke de unges manglende organisering som er skyld i nedgangen, for de er like dårlig organiserte som for 20 år siden. FAFO peker på at den synkende organisasjonsgraden derimot kan skyldes at det blir flere mindre bedrifter, og strukturelle endringer i betydning av at det blir færre industrijobber og flere servicejobber.

Forskerforbundet jobber med dette gjennom å prioritere rekruttering av unge arbeidstakere som studenter og stipendiater. I tillegg har forbundet styrket innsatsen overfor fremmedspråklige arbeidstakere ved å tilby innføring i norsk arbeidsliv og organisering i tillegg til kursing i aktuelt lov- og avtaleverk.

Det er lite i eksisterende kunnskapsgrunnlag som antyder at forklaringen på den synkende organisasjonsgraden er at organisasjonenes produkt er for dårlig. Årsakene er mer sammensatte. Med utgangspunkt i Stortingets vedtak er det kanskje grunn til å håpe på at partene sammen finner tiltak som kan sikre og styrke den norske supermodellen.

Faste innlegg fra generalsekretær Hilde Gunn Avløpp,
administrasjonssjef Birgitte Olafsen, avdelingssjef Bjørn T. Berg
og organisasjonssjef Joar Flynn Jensen

Forskerforbundet bør jobbe for bærekraftig utvikling og klimaomstilling

AV INGER
AUESTAD, vara-
medlem av hoved-
styret i Forsker-
forbundet

Hva skal en fagforening drive med? Forskerforbundets verdiplattform definerer tre sentrale arbeidsoppgaver som er viktige for det enkelte medlem: ivareta lønns- og arbeidsvilkår, fremme rammevilkår og arbeidsbetingelser i sektoren, og yte medlemsstøtte. Samtidig ser vi at globale utviklingstrender i klima og miljø – de menneskeskapte klimaendringene – er i ferd med å gi samfunnet utfordringer av uante dimensjoner. Ifølge FNs klimapanel IPCC er klimaendringene potensielt irreversible, de kan hindre utvikling og fattigdomsreduksjon, og de kan få stor innvirkning på natur og samfunn. Klimaendringer truer dermed bærekraftig utvikling, og hindrer oss i å nå FNs 17

bærekraftsmål, som ble vedtatt i 2015. Bærekraftbegrepet har fått en ny renessanse, se bare på «Sustainability»-konferansene ved NTNU oktober 2017 og UiB i februar 2018. Den tette koblingen mellom bærekraft og klimaomstilling er tydelig i Broen til framtiden-konferansen, som arrangeres for femte gang i Oslo seinere i vår.

Vi må gjennomføre utslippskutt gjennom ny teknologi og endret forbruksmønster, og arbeide for å gjøre samfunnet mer robust i møte med et endret klima. Skal vi lykkes, trengs en bred mobilisering av samfunnsaktører, inkludert fagbevegelsen. Under Arbeidslivets klimauke i januar i år understreket partene i arbeidslivet nettopp dette i en kronikk i Dagsavisen: «Veien til et bedre klima starter i arbeidslivet, og vi som

«Skal vi lykkes, trengs en bred mobilisering av samfunnsaktører, inkludert fagbevegelsen.»

jobber der har ansvar for å finne de gode løsningene sammen.»

Per i dag har ikke Forskerforbundet en uttrykt klimapolitikk, verken i vedtekter, verdiplattform eller arbeidsprogram. Men vi er omfattet av Unios klimapolitikk, som bl.a. sier at «Fagbevegelsen har et ansvar for å bidra til omstilling og har et stort potensial for påvirkning. [...] Unio vil arbeide for at klimaspørsmål blir en del av partssamarbeidet sentralt og lokalt». Vår søsterorganisasjon Utdanningsforbundet har meislet ut sin egen handlingsplan for bærekraftig utvikling og klima. Forbundet vil satse på tre felt: kjerneområdet sitt utdanning, dernest arbeidslivet, og så sin egen organisasjon. Denne inndelingen kan være funksjonell, også for Forskerforbundet.

I likhet med Utdanningsforbundets medlemmer har kunnskapsarbeiderne i Forskerforbundet et viktig ansvar for å bidra til utdanning for bærekraftig utvikling. Samtidig har vi andre kjerneområder som også er relevante. Her er det nærliggende å peke på at vi organiserer fagfolk som driver med hele bredden av klimarelevant kunnskapsproduksjon. Deres innsats er helt nødvendig for at samfunnet skal gå i en mer bærekraftig retning.

Ansvar for arbeidslivet er også relevant. Vi kan bruke arbeid med medbestemmelse og tariffavtaler for å oppnå klima- og miljøvennlige tiltak og bærekraftig utvikling. Et annet viktig element kan være informasjonsvirksomhet mot medlemmenes arbeidsplasser.

Til sist finnes det også for Forskerforbundet rikelig anledning til å ta grep innenfor egen organisasjon. Bør arbeid for bærekraftig utvikling og klimaomstilling bli integrert i tillitsvalgtopplæringen? Skal vi arrangere egne kurs om temaet? Og, kan vi legge til rette for en mer bærekraftig og klimavennlig profil på organisasjonen? Her kan det være tilleggsgevinster å hente! Reisedager kan unngås hvis vi blir mer rutineerte i å ha digitale møter, og det blir en selvfølge at interessante kurs og seminarer strømmes.

Samfunnet må jobbe for bærekraftig utvikling og klimaomstilling, og Forskerforbundet bør finne sin rolle i dette arbeidet.

Post Jeløya

Halvøya utenfor Moss forbindes gjerne med vakre strender, kulturlandskap med herregårder og et moderne kunstgalleri. Etter midten av januar i år er øynavnet også blitt en del av et nyord i norsk: *Jeløya-plattformen* (av enkelte sågar skrevet uten bindestrek). Plattformen er som kjent grunnlagsdokumentet for den utvidede regjeringen.

Nybø

Forskerforbundet uttalte seg positivt avventende til plattformen da den ble presentert. Den inneholder mye «stimulere», «styrke» og «legge til rette for», og – som ventelig var – mindre av konkrete satsninger. Men den er nå i ferd med å bli tatt i bruk, i det minste på det diskursive nivået. For eksempel har vår nye forsknings- og høyere utdanningsminister i Stortingets spørretime sagt at hun ønsker å se på tilknytningsformen som universitetene og høyskolene har i dag, for å se «om det er ting vi kan gjøre for å styrke autonomien». Hun sikter til den noe overraskende formuleringen fra Jeløya der det heter at regjeringen vil «ta initiativ til en mulighetsstudie for å se på ulike tilknytningsformer for universitets- og høyskolesektoren, som for eksempel foretaksmodellen, for å sikre mer uavhengige institusjoner».

Foretaksmodellen ble dømt nord og ned da den ble foreslått av det såkalte Ryssdal-utvalget i 2003, og den endte i en skuff. Enkelte rektorer ved de største institusjonene mener imidlertid at dagens modell gir for liten fleksibilitet knyttet til budsjetter, lån og eiendomsforvaltning. Det må tas på alvor. Men disse utfordringer kan løses på andre måter enn ved å skyve academia til tilknytningsformer utenfor staten.

Politikere, institusjonsledere, ansatte og studenter deler nok alle et intenst ønske om å verne om akademias autonomi. Det kommer ofte urovekkende signaler om at forskningens frihet er under press. Forskerforbundet har tatt til orde overfor statsråd Nybøs forgjenger at den nå ti år gamle loven om akademisk frihet bør evalueres. Det kan virke som om tiden er inne.

Skei Grande

Av andre elementer i Jeløya-plattformen merket vi oss at regjeringen vil styrke museenes forsknings- og formidlingskompetanse. Derfor forventer vi også at forskning vil få en sentral plass i den nye kulturmeldingen som statsråd Skei Grande nå arbeider med. På innspillskonferansen i begynnelsen av februar var vi representanter fra over sytti institusjoner som alle fikk våre tre minutter til å løfte blikket mot det viktige i fremtidens norske kulturliv. At Forskerforbundet holdt åpningsinnlegget (etter statsrådens velkomsttale), tolket vi som et signal på at Skei Grande hadde merket seg vår tilfredshet over at forskningen nå skulle løftes i en sektor som har slitt med å forplikte seg i den retning. Men ganske snart oppdaget jeg at innleggene ikke var sortert etter tema, men etter talernes *etternavn*. I nyere tid plasseres den doble «a» stadig oftere som først i alfabetet, og ikke lenger bakerst sammen med «a med ring». Dermed selvsagt intet sagt om statsrådens holdning.

AV PETTER AASLESTAD,
leder i Forskerforbundet

«Det kommer ofte urovekkende signaler om at forskningens frihet er under press.»

Mæland

I sitt åpningsinnlegg bad Skei Grande oss innledningsvis om «å puste med magen». Grunnen til dette overraskende imperativ var at den nye kommunal- og moderniseringsminister dagen før hadde mottatt en rapport fra et såkalt ekspertutvalg som hadde vurdert nye oppgaver til fylkeskommunene. Blant annet ble det foreslått at en del statlige kulturinstitusjoner skulle overføres til fylkene. Dette ble ikke umiddelbart tolket som et sektorstyrkende virkemiddel, ei heller som et løft for museumsforskningen. Vi får avvente kulturmeldingen, og ser samtidig med spenning på hvordan regjeringen samordner sine ulike ideer.

Jeløya-plattformen tar til orde for en stortingsmelding om innovasjon i offentlig sektor. Da er det – blant mye annet – grunn til å håpe på en fortsatt styrking av den såkalte ph.d. i offentlig sektor. Men Jeløya-plattformen lover i tillegg ikke mindre enn *tretten* andre stortingsmeldinger (om jeg har regnet riktig). Vi får avgjort en jobb å gjøre med innimellom å etterspørre meldingenes status hos de forskjellige statsrådene.

Nordens minst fornøyde studenter

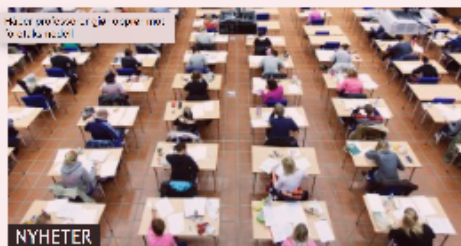
Brot i forhandlingane med forlaga

Sover vi i timen?

Flere nyheter
Mer debattstoff
Flere stillingsannonser

www.forskerforum.no

– Universitetene må bort fra karakterer

Håper professorer gjør opprør mot foretaksmodell

Slik kan du lese forskning gratis